

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Mgr. Martina Šimková

Vznik a vývoj komplexu plzeňské radnice

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Jarošová, Ph.D.

Praha 2013

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Plzni dne 2. 12. 2012

Martina Šimková

Bibliografická citace

ŠIMKOVÁ 2013 — Martina ŠIMKOVÁ: Vznik a vývoj komplexu plzeňské radnice (bakalářská práce na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, vedoucí práce Mgr. Markéta Jarošová, Ph.D.) [rukopis]. Praha 2013, 105 s.

Anotace

Předmětem bakalářské práce je umělecko-historický vývoj komplexu plzeňské radnice. Ústřední částí tohoto komplexu je renesanční budova vystavěná na objednávku městské rady v roce 1555 italským stavitelem Giovannim de Staziou v místech staršího radního, tzv. Velkého domu. Tých stavitel vybudoval pro soukromé účely pravou polovinu tzv. Císařského domu (č. p. 290), který je dnes rovněž součástí radničního komplexu. Císařský dům je dílem Giovanni Maria Filippiho, který jej roku 1609 vytvořil spojením dvou samostatných domů. Architektura plzeňské renesance je vynikajícím příkladem „české renesance“. Užití architektonické formy navazují jednak na soudobé projevy renesance v českém prostředí, především však reflektují podněty italské renesance. V letech 1902–1910 byla plzeňská radnice v neorenesančním stylu rekonstruována Janem Koulou.

Klíčová slova

Architektura, renesance, radnice, měšťanstvo, umělecko-historická analýza.

Abstract

This bachelor thesis is focused on an art and historical analysis of complex of buildings of Pilsen town hall. Central part of this komplex is renaissance building built on an order of town council by italian builder Giovani de Stazia in year 1555. It is set into the place of an older town hall's building so-called Big house. The same architekt built for an private purpose right part of so-called Imperial house (house number 290), which is also today's part of town hall complex of buildings. Imperial house is a architectural work created by Giovanni Maria Filippi, who built it from two different houses in year 1609. Pilsen renaissance architecture is a great example of „Czech

renaissance“. Architecture forms, which were used, refers to contemporary demonstrations of renaissance in Czech, but first of all they reflect instigations of Italian renaissance. Pilsen town hall was reconstructed by Jan Koula in the years 1902–1910.

Keywords

Architecture, renaissance, city hall, commons, art and historical analysis.

Počet znaků (včetně mezer): 118967

Poděkování

Děkuji Mgr. Markétě Jarošové, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce. Svému manželovi Petrovi děkuji za podporu a pomoc.

Obsah

Úvod.....	8
1. Prameny, literatura a stav bádání	12
1.1. Prameny.....	12
1.2. Přehled literatury a stav bádání	13
2. Plzeňská radnice před rokem 1555	16
2.1. Měšťané v Plzni.....	16
2.2. Městská správa, rychta a městská rada.....	18
2.3. První radniční budova	22
3. Vznik a vývoj komplexu plzeňské radnice v letech 1555–1609.....	24
3.1. Datace a připsání stavby.....	24
3.2. Exteriér budovy	26
3.3. Radniční interiér	28
3.4. Císařský dům.....	31
4.1. Poznámka k pojmu „české renesance“	34
4.2. Původ plzeňské kolonie italských mistrů	35
4.3. Renesanční zámek v Kaceřově.....	36
4.4. Renesanční zámek v Horšovském Týně a Schwarzenberský palác v Praze	38
4.5. Analogie mezi českými radnicemi	39
4.6. Plzeňská radnice v kontextu evropského stavitelství	41
5. Další vývoj radničního komplexu	44
5.1. Plzeňská radnice v kontextu evropského stavitelství	44
5.2. Rekonstrukce v letech 1902–1910	46
Závěr	50
Seznam obrazových příloh.....	51
Seznam použitých zkratk.....	55
Seznam pramenů	56
Seznam literatury	57
Obrazové přílohy.....	60

Úvod

Předmětem této práce je radniční komplex královského města Plzně [1]. Jeho nejstarší částí je hlavní radniční budova vystavěná v renesančním slohu. Tato budova je jednou z nejvýznamnějších uměleckých památek v Plzni, její architektura se stala východiskem celé skupiny plzeňských renesančních domů. Také v širším kontextu „české renesance“ má plzeňská radnice své místo: zásobníkem tvarů a forem zde použitých představuje výrazný příklad českého renesančního umění v profánní oblasti. Její tvarosloví, přejaté ze soudobého italského umění, dobře ilustruje vztahy renesančních Čech s italským prostředím a naznačuje cesty, kterými k nám proudily tamní umělecké podněty.

Architektura, se kterou se zde setkáváme, symbolicky ztělesňuje význam města, jeho samosprávy, a tím přeneseně i moc jeho obyvatel. Pojem „radnice“ však neoznačuje jen reprezentativní budovu městské správy, význam tohoto slova pokrývá i skupinu lidí spravujících danou obec. Tak se i plzeňskou radnici pokusíme vedle její umělecké hodnoty ukázat též z hlediska jejího významu společenského a historického, tedy jako centrum kulturního života města.

Abychom lépe porozuměli specifickým podmínkám, v nichž plzeňská radnice vznikala a které měly vliv na její další vývoj, je třeba připomenout historický kontext. První zmínky o Plzni pocházejí již z roku 976, kdy u tohoto přemyslovského hradiště (v místě, kde leží dnešní obec Starý Plzenec) kníže Boleslav I. porazil vojsko německého krále Oty II. Plzeňské podhradí bylo sice tržním místem, jeho význam však po polovině 13. století upadal společně s hradištěm. Také geografická poloha nebyla příznivá plnému rozvinutí městského sídliště jako centra řemeslné výroby a obchodu a především nebyla vhodná k vybudování hrazeného města podle tehdejších požadavků na obranu. Současné město Plzeň vzniklo o více než tři století později. Již Přemysl Otakar II. plánoval vybudovat v západních Čechách nové sídlo, které by nahradilo upadající hrad Plzeň. Jeho plány však realizoval až Václav II. Ten roku 1295 toto sídlo přenesl na soutok řek Úhlavy, Úslavy, Radbuzy a Mže, kde založil Novou Plzeň.¹

Plzeň se díky své poloze na cestě z Prahy² do Řezna a Norimberka záhy stala důležitou obchodní křižovatkou západních Čech, svým významem překročila hranice regionu a zařadila se mezi taková města, jako byla Praha či Kutná Hora. Plzeňští obchodníci a řemeslníci se uplatňovali nejen na místním trhu, ale i na trzích vzdálených,

¹ BĚLOHLÁVEK/KOVÁŘ/ŠVÁB, 1965, 22 – 36.

² Více k významu Prahy pro vývoj Plzně viz kapitola 3.2.

zemských i zahraničních, kde nacházelo vynikající uplatnění především plzeňské sukno.³ Bohatí měšťané, jak obchodníci, tak i někteří řemeslníci, zakupovali majetky v okolních vesnicích a společně s městskými statkáři postupovali do vyšších společenských vrstev, někteří z nich se postupně stávali vladyky⁴ a výjimkou nebylo ani povýšení měšťana do rytířského stavu.⁵

Touha získat něco z lesku šlechty překračovala pouhé finanční zájmy městských obyvatel. Jejich cílem bylo vyrovnat se šlechtě i ve vnějších formálních projevech. Pohusitské Čechy přinesly řadu změn v životním stylu vyšších společenských vrstev. Šlechta se stěhovala ze svých starých hradů,⁶ jejichž lokalizace na vyvýšených, obtížně přístupných místech se stala překážkou plnohodnotného každodenního života, a zakládala sídla nová. Plzeňští měšťané toužili mít dům, jenž by se podobal panskému zámku. V představách tehdejšího lidu jej symbolizoval arkádový dvůr a štítové atiky v průčelí. Zároveň byl každý ochoten vynaložit mnoho finančních prostředků, existovala-li naděje na získání erbu a šlechtického přídomku. Již v první třetině 16. století žilo v Plzni na padesát členů nového „erbovního patriciátu“. Tomu odpovídala i výstavba nových renesančních budov a přizpůsobování starších domů novému společenskému stylu a duchu.⁷

Již od pozdního středověku bývaly chloubou každého města radniční budovy. Nebyly jen místem, kde se scházeli měšťtí konšelé, nýbrž především reprezentativním ztělesněním měšťanského stavu. Spolu s kostely představovaly hlavní dominantu měst. Již od svého založení, tj. zpravidla od 13. století, byla česká královská města spravována rychtáři. Ve 14. století však moc rychtářů začala být postupně omezována městskou samosprávou, kterou představovali konšelé s purkmistrem v čele. Schůze představitelů města se odehrávaly u městských rychtářů nebo v bytech konšelů. Teprve rostoucí agenda městské samosprávy si vyžádala zřízení zvláštních radních domů, tzv. rathouzů.⁸ První radniční domy se v Čechách objevují až ve 14. století a teprve v 16.

³ BĚLOHLÁVEK/KOVÁŘ/ŠVÁB, 1965, 58.

⁴ BĚLOHLÁVEK/KOVÁŘ/ŠVÁB, 1965, 58.

⁵ MACHÁČEK 1931, 37.

⁶ Macháček dává za příklad z okolí Plzně hrady Starou Plzeň, Radyni, Litice, Lopatu, Vížku či Libštejn. Tyto hrady „*nestaly se zříceninami proto, že je Žižka zbořil, nýbrž prostě proto, že v 15. a 16. století se tam vrchnostem a jejich čeledi velmi špatně bydlilo a po zdokonalení palné zbraně poklesla i jejich vojenská cena.*“ In: MACHÁČEK 1931, 12.

⁷ MENCL 1961, 50.

⁸ První rathouzy byly malé a neúhledné budovy bez jakékoliv reprezentativní funkce. Pozvolnou přeměnu českých radnic v nejpřednější umělecké památky měšťanské kultury ve stručnosti shrnuje Čeněk Chyský: „*Rozumí se, že první radnice byly malé i v Praze, neboť ještě když král Albrecht, nástupce posledního Lucemburka, přijímal roku 1438 poslušenství Pražanů, seděl na stoličce – na rynku. A ještě králi Ludvíku Jagellonci přísahali Jihlavští před radním domem, ale hned potom,*

století se stávaly budovami většími a reprezentativnějšími.⁹ Tím se v Plzni jako i v jiných městech objevily nové možnosti stavovské prezentace měšťanstva. Finanční možnosti města společně s historickým a náboženským kontextem pohusitských Čech ale způsobily, že Plzeňané do svých rukou získali rychtu výrazně později, než tomu bylo v jiných českých městech.

Plzeňské měšťanstvo, městská správa a samospráva a dlouhý boj Plzně o rychtu jsou předmětem první kapitoly tohoto textu. Zde je rovněž představena historie radnice do roku 1555, tedy do počátků současného radničního komplexu.

Původní radniční budova se v Plzni nedochovala. Na jejím místě dnes stojí nová budova tzv. Velká radnice [2] vystavěná na konci 16. století. Tato budova se stala nejen výrazem hospodářské prosperity města a mohutného stavovského sebevědomí jeho obyvatel, ale především se ve svých uměleckých formách stala reprezentativním zástupcem architektury „české renesance“.¹⁰ Její podoba byla podstatným dílem ovlivněna prvními projevy renesance v okolí Plzně: v letech 1540–1548 v Kaceřově a v letech 1550–1558 v Horšovském Týně vyrůstaly nové budovy velkých zámků v renesančních formách, jaké Plzeňané dosud nikde neviděli. Stavitelé těchto zámků Florian Gryspek a Jan z Lobkovic přivedli do kraje z Prahy početnou kolonii italských stavitelů, zedníků a kameníků. Italští mistři vesměs pocházeli z Lombardie, odkud do našeho umění přinesli stavební formy a tvarosloví velmi vysoké úrovně založené převážně na uměleckém odkazu klasické římské renesance a na tvorbě jejich severoitalských následovníků: Sebastiana Serlia, Vignoly a Michelangela Sanmichelliho.¹¹

Velká radnice byla vystavěna v letech 1555–1559 italským stavitelem Giovannim de Staziou na objednávku plzeňských měšťanů. Původní stavba se od své dnešní podoby v mnohém lišila, a to jak v exteriéru, tak i v pojetí interiéru. Detailně popsat její podobu v době vzniku je dnes prakticky nemožné, s oporou o archiválie a odbornou literaturu si však lze udělat poměrně ucelenou představu o stavebním vývoji budovy. Druhá kapitola

---

během století šestnáctého, i radnice se opravují, přestavují a rozšiřují, neboť jsme tehdy na prahu zlaté doby měst.“ In: CHYSKÝ 1940 — Čenek CHYSKÝ: O domech radničních. In: České slovo, 8. 4. 1940

⁹ Pravděpodobně SCHEIBL (připsal Lábek, viz AMP: Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 8) Besedy: O městské radnici v Plzni. In: Nová doba, 30. a 31.7.1919.

¹⁰ Pojem „česká renesance“ je v tomto textu používán s ohledem na specifické renesanční formy, jež jsou hojně rozšířené v Čechách a na Moravě („českost“ míněná zeměpisně i národnostně) a jejichž ráz je oproti soudobým tendencím v evropské renesanci poněkud odlišný. Jelikož odborné debaty o regionálnosti jednotlivých prvků „české renesance“ zatím nedospěly k jednoznačnému závěru, drží se tento text uvedeného pojmu s odkazem na jeho tradičnost a srozumitelnost. Více k problematice „české renesance“ v šesté kapitole. K výměru termínu „česká renesance“ KROPÁČEK 1986.

¹¹ KOVÁŘ 1958, 22.

je tedy věnována stavebnímu popisu objektu s důrazem na ty prvky, které byly prokazatelně jeho součástí v době vzniku, a historickým souvislostem, které raný vývoj radničního komplexu podmiňovaly. Umělecké analogie a možné inspirační zdroje v soudobém umění českém a především evropském pak mapuje kapitola třetí.

Čtvrtá kapitola nás stručně provede novějším stavebním vývojem budovy až po práh 20. století, kdy byla radnice rekonstruována. Toto vývojové „mezidobí“ je zajímavé především právě s ohledem na zmíněnou rekonstrukci, jež ve snaze navrátit se k původnímu architektonickému tvaru řadu nepůvodních prvků odstranila (např. barokní balkon proražený z hlavního sálu). Samotná rekonstrukce, její průběh a hlavní přínosy jsou předmětem kapitoly páté.

V současné době radniční komplex čítá tři vzájemně propojené budovy [3]. Kromě renesanční Velké radnice je jeho součástí vedlejší „Císařský“ (též zvaný „Exlův“) dům [4] a dále „Pechovský“ dům [5] na rohu Náměstí republiky a Dominikánské ulice. Historie Císařského domu se úzce váže k nejslavnějšímu období v dějinách Plzně, kdy město hostilo dvůr císaře Rudolfa II. V této době také došlo k jeho propojení s Velkou radnicí. Dějinné úloze Císařského domu a jeho architektuře se budeme věnovat především ve druhé kapitole.

1. Prameny, literatura a stav bádání

1.1. Prameny

Historii Plzně dokumentují její archiválie. Městské knihy byly zakládány již od počátků města, tedy od 13. století, a sice podle vzoru Starého Města pražského a Norimberka. Veškeré knihy, listiny a listy (včetně soukromých) byly uchovávány na radnici v obecní truhle. Listiny byly důležitým pramenem městského práva, a proto při jakékoliv změně majetku přecházely do rukou nového obyvatele i příslušné listiny. Tak se do městského archivu dostaly rovněž všechny dokumenty týkající se rychty. Jelikož archivu byla v Plzni věnována vždy obzvláštní péče (zdejší písaři zavedli již ve středověku první archivní inventář), oproti jiným městům se zde dochovalo velké množství listin ve vynikajícím stavu.¹² Archiv města Plzně (dále jen AMP) je tedy nejcennějším zdrojem informací o radniční historii.

Průběh výstavby renesanční Velké radnice je doložen v knize *Radního protokolu* z let 1554–1567.¹³ Z novější doby jsou pro nás zajímavými prameny *Hlavní konferenční knihy stavební*,¹⁴ *Hlavní inventář obecních budov a hospodářského zařízení krajského města Plzně*¹⁵ a *Inventář majetku města Plzně*,¹⁶ které dokládají stavební změny provedené v průběhu 19. století.

Významným způsobem k tématu přispívají sbírky map a plánů. Zde nalezneme plány stavu objektu před rekonstrukcí, skici stavebních úprav, kompletní půdorysy před rekonstrukcí i po ní, zaměření starého schodiště, podobu a detaily nového schodiště, nákresy detailů stavebních prvků, návrhy nábytku, kovových doplňků a výzdoby průčelí a další.¹⁷

Bohatým zdrojem jsou rovněž archiválie z pozůstalosti Ladislava Lábka.¹⁸ Ve třech krabicích jsou uschovány rozličné materiály týkající se radniční historie. Krabice č. 8 obsahuje ucelenou sbírku výstřižků z dobových periodik, výpisků z literatury a korespondence, vedle toho také několik pohlednic a fotografií radnice před rekonstrukcí. Krabice č. 9 kromě bohatého fotografického materiálu (snímky a kresby

---

¹²http://www.plzen.eu/Files/MestoPlzen/zivot_v_plzni/organizacni_struktura_mmp/urad_spravnich_a_gend/archiv_mesta_plzne/23765_48483_historie_text_1.rtf (citováno 24. 10. 2012)

¹³ AMP, inv. č. 19 – 1554–1567.

¹⁴ AMP, inv. č. 1973.

¹⁵ AMP, inv. č. 2157.

¹⁶ AMP, inv. č. 3849 – 1842.

¹⁷ AMP, inv. č. M 1310, sign. Ts 4b6/1-16; inv. č. M 1294, sign. 4b4; inv. č. M 1298, sign. Ts3f8; inv. č. M 1296, sign. Ts3f6; inv. č. 1300, sign. Ts4b5; inv. č. 1292, sign. Ts3f4; inv. č. M 1302, sign. Ts3g2.

¹⁸ AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 8, 9, 10.

budovy z různých období) obsahuje fragmenty z rukopisné pozůstalosti Josefa Strnada¹⁹ a Jaroslava Schiebla.²⁰ Krabice č. 10 představuje především sbírku fotografií a nákresů, zdokumentované jsou zde radniční práce z kovu, nástěnné malby, štíty, krovy a také sgrafita, průběh jejich tvorby a nálezy původní sgrafitové výzdoby na západní straně budovy.

Další prameny se týkají především památkové péče. V Národním archivu v Praze se nacházejí spisy Památkového úřadu rakouského dokládající korespondenci mezi stavební komisí v Plzni a Centrální komisí pro výzkum a zachování památek.²¹ Tamtéž jsou také zprávy Zemského památkového úřadu²² a Státní památkové správy,²³ které mapují proměny radnice; tyto prameny nejpodrobněji zaznamenávají restaurování nástěnných maleb v dnešní kanceláři primátora. Projekty k rekonstrukci radnice jsou přístupné v Archivu architektury a stavitelství (Národní technické muzeum v Praze) v rámci pozůstalostí Antonína Balšánka²⁴ a Jana Kouly.²⁵

Nejnovějšími prameny jsou dva stavebně-historické průzkumy dostupné na Územním odborném pracovišti Národního památkového ústavu v Plzni. První průzkum z roku 1977 zpracovaný Dobroslavem Líbalem²⁶ se téměř kompletně shoduje s průzkumem Jana Muka z roku 1993.²⁷ Mukův průzkum je rozšířen o popisy domů č. p. 289 a 290.

1.2. Přehled literatury a stav bádání

Přes nesporný význam Plzeňské radnice v kontextu českého umění je budově v literatuře věnováno poměrně málo místa. Základní informace velice stručně podávají přehledové, soupisové a encyklopedické práce (v chronologickém sledu od nejstarších např.: *Umělecké poklady Čech*,²⁸ *Architektura v českém národním dědictví*,²⁹ *Umělecké památky Čech*,³⁰ *Dějiny českého výtvarného umění*,³¹ *Deset století architektury*,³²

---

¹⁹ Např. zajímavý text *Rychtář městský a jeho pravomocnost*.

²⁰ *Kterak soudili a trestali v staré Plzni* a další.

²¹ PÚR, karton 52 – Pilsen, Rathaus Restaurierung.

²² ZPÚ, karton 28 – Plzeň.

²³ SPS, karton 410 – Plzeň, radnice.

²⁴ NTM, Archiv architektury a stavitelství, fond 2.

²⁵ NTM, Archiv architektury a stavitelství, fond 22.

²⁶ LÍBAL 1977.

²⁷ MUK 1993.

²⁸ HILBERT 1915.

²⁹ WIRTH 1961.

³⁰ POCHE 1980.

³¹ KRČÁLOVÁ 1989.

³² MUCHKA 2001.

Historické radnice Čech, Moravy a Slezska),³³ daná hesla však mají především popisný charakter. K tématu „české renesance“ přispívá studie Antonína Balšánka *Štíty a motivy attikové v české renaissanci*.³⁴ Zajímavou srovnávací studii zaměřenou na komparaci českého a evropského umění představuje kniha Jaromíra Kováře *Plzeňské portály*.³⁵

Vedle těchto prací se naše téma v obecném přehledu objevuje v regionální literatuře. Ucelený výklad o městské radnici, nikoliv pouze v architektonickém smyslu, nýbrž ve smyslu městské správy a samosprávy jako takové, ale i o všedním životě plzeňských měšťanů a dalších obyvatel Plzně, podávají *Dějiny Plzně*.³⁶ Z dalších prací uveďme např. knihy Fridolína Macháčka (*Dvě studie k dějinám Plzně a Plzeňska*,³⁷ *Zmizelá Plzeň*,³⁸ *O staré Plzni*,³⁹ *Městský soud a rychtář v Plzni v 16. stol.*,⁴⁰ *Městská rada a kancelář v Plzni v 16. stol.*)⁴¹ či Václava Mencla (*Plzeň: Sedm kapitol z její výtvarné minulosti*).⁴²

Podrobněji se Plzeňské radnici a jejímu vývoji věnují zejména práce starší. Významný je především podíl plzeňského archiváře Josefa Strnada, jehož celkový průzkum městských knih ze 16. století představoval odrazový můstek pro bádání dalších historiků. Ke stavebním dějinám plzeňské radnice se váží jeho stati *Vlachové v Plzni v XVI. století usedlí*⁴³ a *Radnice původní a nynější*.⁴⁴ Na počátku 20. století pak v reakci na asanaci historické zástavby vznikl Kroužek přátel starožitností, který vyvíjel bohatou publikační činnost zaměřenou zejména na fotografickou dokumentaci staré Plzně (např. *Zmizelá Plzeň*,⁴⁵ *Zkáza staré Plzně*).⁴⁶ Členem kroužku byli rovněž historikové Ladislav Lábek (*Potulky po Plzni staré a nové: Radnice a císařský dům*)⁴⁷ a Jaroslav Schiebl (*Radnice Královského města Plzně: Průvodčí příručka*),⁴⁸ jejichž texty sice nepřinášejí mnoho nových myšlenek (pracují především se závěry Strnadovými a

---

³³ FIŠERA/KIBIC 2009, FIŠERA 2010.

³⁴ BALŠÁNEK 1929.

³⁵ KOVÁŘ 1958.

³⁶ BĚLOHLÁVEK/KOVÁŘ/ŠVÁB 1965.

³⁷ MACHÁČEK 1931a.

³⁸ MACHÁČEK 1954.

³⁹ MACHÁČEK 1923.

⁴⁰ MACHÁČEK 1931b.

⁴¹ MACHÁČEK 1932.

⁴² MENCL 1961.

⁴³ STRNAD 1888. Na tuto práci navazují další autoři, např. MÁDL 1889, CHYTL 1925.

⁴⁴ STRNAD 1899a.

⁴⁵ STŘEDA 1917.

⁴⁶ LÁBEK 1941.

⁴⁷ LÁBEK 1930.

⁴⁸ SCHEIBL 1912.

Mádlovými), pracují však se zajímavým obrazovým materiálem a fakta podávají formou přístupnou široké veřejnosti.

Z novější literatury se radničnímu komplexu věnují především práce populárně naučné, jejichž pojetí se ale nejvíce blíží turistickým příručkám a průvodcům,⁴⁹ fotografická díla⁵⁰ a propagační literatura. Nejnověji se naším tématem zabývala ve své bakalářské práci Veronika Kůsová.⁵¹ Systematická umělecko-historická studie shrnující výsledky nejmodernějšího bádání a řadí plzeňskou radnici do širšího kontextu české a evropské architektury dosud nebyla publikována.

---

⁴⁹ ČAPKA 1989, KOVÁŘ 1964.

⁵⁰ ČEKANOVÁ 2008.

⁵¹ KŮSOVÁ 2012.

2. Plzeňská radnice před rokem 1555

2.1. Měšťané v Plzni

Plzeň byla v době svého založení jediným urbanisticky plánovaným centrem v západních Čechách. K dodržení jednotného půdorysu města a blokovému systému staveb domů byla donucena kamennými hradbami, které její plochu sevřely hned v době založení [6]. Hradby inženýrům zakládajícím plán města předepsaly nezbytný, úsporný systém pravoúhlých bloků.⁵² Při zakládání města tudíž bylo nutné přesně rozměřit stavební parcely tak, aby město poskytlo dostatek místa všem, kteří získali městské právo. Již krátce po založení je v písemných pramenech zmiňováno na tři sta vystavěných domů.⁵³ Fridolín Macháček⁵⁴ upřesňuje, že jejich majetek ve městě se skládal z orné půdy, podílu na občině a stavební parcely. Hned od počátků města zde však žili rovněž měšťané, kteří se živili pouze řemeslem; ti měli stavební místa vyhrazena v postranních uličkách a bez přilehlých pozemků.

Sociální diferenciaci městských obyvatel se zakládala na jejich majetku. Obyvatelé města – tovaryši, podruzi, čeledí a lidé na okraji společnosti (žebráci, nevěstky apod.) neměli městská práva. Jádrem obce byli měšťané. Příslušnost k měšťanstvu se týkala pouze zámožných obyvatel – bohatých řemeslníků, obchodníků a statkářů, a vázala se na vlastnictví městského domu.⁵⁵ Bohatší a chudší měšťané (ti byli především z řad řemeslníků) měli stejná práva. Měšťanské právo umožňovalo jednak jeho nositeli účastnit se městské správy, především však přinášelo hospodářské výsady: jedině měšťan směl vykonávat řemeslo nebo obchod, vařit pivo a šenkovat je či těžit z městských privilegií.⁵⁶ Majetek, práva a privilegia měšťanům sloužily jako prostředek k dosažení lepšího společenského postavení.

Josef Strnad⁵⁷ se zabýval národnostním složením obyvatel středověké Plzně a došel k závěru, že již tehdy bylo město převážně české. Vysvětluje to tím, že po založení se

---

⁵² Na Plzeňsku v té době neexistovalo jiné ohrazené město, a proto v nich městské ulice volně přecházely do venkovské krajiny. In: MACHÁČEK 1931a, 29.

⁵³ ČEKANOVÁ 2008, nepag.

⁵⁴ MACHÁČEK 1931a, 29.

⁵⁵ „Řemeslníci přijímáni byli za měšťany nejčastěji. Za některého psala rada pánovi o propuštění z poddanství kolikeré psaní, přimlouvajíc se, aby ho z členství propustil, „když si odbyl v městě oblíbené a živností svou koná“. Stěhoval-li se měšťan jinam, fedrovali ho konšelé obyčejně velmi upřímně listem zachovacím, prosíce za něho u rady i u cechu, „aby se mu láska a pobyt v městě přál“. Ze starých archivů. Obřadné přijímání v měšťanství. In: Národní Politika 27.7.1940.

⁵⁶ Příkladem městského privilegia je osvobození od cel dané zlatou bulou císaře Zikmunda z roku 1434. Privilegia však zasahovala i oblast duchovního života – například na hřbitovy u farního kostela nebo u klášterů ve městě byli pochováváni pouze plnoprávní měšťané, ostatní obyvatelé se museli spokojit s pohřbem na předměstí. In: MACHÁČEK 1931 35.

⁵⁷ STRNAD 1887a.

do města stěhovali především obyvatelé venkova, tedy převážně Češi. Miloslav Bělohlávek⁵⁸ naopak uvádí, že původní měšťané přišli do města ze Staré Plzně a řady jiných měst. Ti byli pravděpodobně německé národnosti, v českém okolí se však brzy asimilovali, a tak prameny zachovávají soudobá místní jména vždy česká a také právní a technické termíny v městských knihách jsou vedle latinské formy uvedeny též česky. Nezanedbatelný vliv na zachování českého rázu města měl také vysoký podíl řemeslníků českého původu mezi nově příchozími měšťany a v neposlední řadě fakt, že od roku 1500 byl uchazeč o plzeňské měšťanství povinen prokázat znalost českého jazyka.⁵⁹

Vyčerpání městských prostor již v době založení města vedlo k tomu, že přijetí za měšťana bylo v pozdějších dobách poměrně složité. Podívejme se, jak je popisuje Miloslav Bělohlávek: „*Uchazeč musel nejprve požádat o městské právo radu a postavit za sebe rukojmí z plzeňských měšťanů, prohlásit, že chce s městem za tři roky a za tři dny snášeti vše dobré i zlé, musel osvědčit svůj poctivý původ z lože manželského, propuštění ze svazku dřívější vrchnosti a musel složit určitou částku do městské pokladny. Jinak se mohl žadatel stát měšťanem jen, získal-li vlastní dům a držel-li jej alespoň čtyři neděle, případně oženil-li se s dcerou nebo vdovou měšťanskou. Měšťanství se ztrácelo, jestliže měšťan neplatil všechny dávky a neplnil povinnosti; dopustil-li se zločinu a stal se psancem, byl zbaven měšťanství.*“⁶⁰

V praxi městská rada vždy velmi pečlivě dbala o to, aby se tato pravidla co nejpřísněji zachovávala. Jestliže se tedy o měšťanství ucházel někdo cizí, kdo dosud nevlastnil městský dům, musel si jej opatřit. Lhůta se mu povolila jen výjimečně, z pravidla do roka a do dne, ale dochovány jsou např. i lhůty šestinedělní.⁶¹ Regulace ze strany městské rady však fungovala i v jiných ohledech. Především bránila hromadění většího množství nemovitostí v rukou jednoho měšťana a někdy přímo ukládala, aby měšťan jeden ze svých domů prodal jinému.⁶² Konečné přijetí za měšťana bylo velmi slavnostním aktem.⁶³

⁵⁸ BĚLOHLÁVEK/KOVÁŘ/ŠVÁB, 1965, 57.

⁵⁹ BĚLOHLÁVEK/KOVÁŘ/ŠVÁB, 1965, 171; PREISS 1986, 14.

⁶⁰ BĚLOHLÁVEK/KOVÁŘ/ŠVÁB, 1965, 50.

⁶¹ Podrobněji In: MACHÁČEK 1931, 36.

⁶² MACHÁČEK 1931a, 37. Jak ale Macháček dále dokládá, snahy městské rady byly v tomto ohledu vesměs marné: všichni bohatí měšťané 16. a 17. století vlastnili po dvou domech. Třetí dům ve svém majetku ale nesměl mít žádný z nich.

⁶³ Časopis Národní politika popisuje obřady přijímání v měšťanství takto: „*Jiřík Štola, zjednaje si r. 1590 vstoupení do rady nymburské, žádá páni, aby mu živnosti a práva městského přáli. Jsa poddaným Viléma Bečkovského z Šeborova a na Bechlíne, přinesl konšelům „list zachovací a vejhostní“ (...) Listy položil v radě a páni mu poručili, aby s přáteli z rady vystoupil. Zatím uvažovali*

Městská rada rovněž úzkostlivě dbala o to, aby žádný z městských domů nezískal příslušník rytířského stavu. Rytíři se totiž mohli domoci toho, aby jejich dům byl coby svobodný vyňat z městských knih a vtělen do zemských desek jako jakýkoliv jiný rytířský majetek. To ovšem odporovalo výše uvedenému požadavku „snášeti s městem vše dobré i zlé“ – svobodný dům byl osvobozen od berně. Jelikož ale královské berně byly pevně dané, podíl berní takového domu se pak dělil mezi ostatní měšťany, kterým přinášel větší množství povinností. Jak uvidíme dále, prvním svobodným domem se stal teprve tzv. Císařský dům roku 1631, a to z vůle samotného císaře.⁶⁴

2.2 Městská správa, rychta a městská rada

Na konci 13. století již v Čechách správa měst podléhala rozvinutému řádu městského práva.⁶⁵ V případě Plzně bylo toto právo odvozené z právních principů užívaných na Starém Městě pražském, a k tomuto městu se Plzeňané v případě potřeby také obraceli pro radu a pomoc. Miloslav Bělohávek k tomu cituje obsah listiny Václava IV. řeznickému cechu: „*Nová Plzeň byla založena podle práva Většího Města pražského.*“⁶⁶ Staroměstské právo vycházelo ze zvyklostí jihoněmeckých měst, ale nešlo o převzetí jinak hojně rozšířeného práva norimberského (Praha se také nijak Norimberka nedovolávala). Staré Město nikdy od českých panovníků neobdrželo privilegium sumarizující základní městská práva, a proto samo usilovalo roku 1380 o jejich kodifikaci Konšelskými právy.⁶⁷ V nich je stanoveno, že nad všemi přemi, které přísluší městské radě, se musí konšelé sejít pouze na radnici a nikde jinde a jedině zde smí vynést rozsudek a jednat o dalších věcech obecních. V pražském právu byla městská rada výkonným a soudím orgánem.⁶⁸ V Plzni zůstaly vzhledem četným

---

o těch listech „a uradivše se, že má býti přijat, zavolali ho a primas Václav Hlava z Kiršfeldu promluvil: Jiříku, jakož žádáš v městě tomuto Nymburce živnosti a městského práva, aby tobě dáno bylo, pan purkmistr a páni nejsou tomu odporní, poněvadž jsi prokázal poctivé a chvalitebné chování své i rodičů svých, i také propuštění z poddanství, protož příjemné na právo městské polož“. Zaplatil 3 kopy míšenské a napomenutí, jehož se mu dostalo, zakončil Jiřík Šolta přísahou, „že se chce s obcí ve všech řádech světských i duchovních srovnati a nic toho nečiniti, co bylo proti dobrému pořádku a pánu Bohu“. Podal ruku panu primasovi a radní písař Samuel Písecký poznamenal „to právo městské“. (Notule listů 1592.)“ Ze starých archivů. Obřadné přijímání v měšťanství. In: Národní Politika 27.7.1940.

⁶⁴ MACHÁČEK 1931a, 36.

⁶⁵ Hlavní městská práva byla dvojí – právo pražské (staroměstské) a právo magdeburské. FIŠERA/KIBIC 2009-2010, 15.

⁶⁶ BĚLOHLÁVEK/KOVÁŘ/ŠVÁB, 1965, 49.

⁶⁷ Právo sepsal a roku vydal 1536 Brikcí z Licska, roku 1569 jej sepsal a 1581 vydal Kristián Koldín z Koldína. In: FIŠERA/KIBIC 2009-2010, 15.

⁶⁸ FIŠERA/KIBIC 2009-2010, 15.

hospodářským a politickým stykům norimberské vlivy více patrné – příkladem je existence zdejších paumistrů.⁶⁹

Plzeň jakožto královská fundace podléhala přímo králi. Ten však dohled nad městem pochopitelně nevykonával – veškerou soudní, politickou a finanční moc nad městem svěřil do rukou **královského podkomořího** a jeho pomocníka **královského hofrychtěře**. Bezprostředním správcem města pak byl nižší úředník, **královský rychtář**. Rychtářství bylo dědičné a se souhlasem panovníka mohl stávající rychtář rychtu prodat, kupcem se však mohl stát jedině člověk spolehlivý a králi zcela oddaný. Rychtář měl k ruce dvanáct pomocníků z řad měšťanů zvaných **konšelé**, přísežní či kmeti. Společně s nimi a jménem krále soudil měšťany i obyvatele města a řídil veškerá jednání ve věcech civilního soudnictví.⁷⁰

Konšelé byli dosazováni vždy po roce královským podkomořím nebo hofrychtěřem. Mezi jejich pravomoci patřil dohled nad dodržováním pořádku na městském trhu a mezi řemeslníky a též správa městských důchodů. Konšelé se stali základem pro městskou radu. Ta měla další pravomoci, například volila obecní zaměstnance, jako byli berníci k vybírání daní a podobně. Konšelé byli vybíráni z nejbohatší vrstvy měšťanů, kupců a hospodářů, tzv. *cives pociores*.⁷¹

Rozvinutá městská samospráva v době založení Plzně umožňovala, aby si měšťané před rychtáře přicházeli pojistit svůj majetek. Před rychtářem se dále projednávaly prodeje domů a stavební smlouvy, jednalo se o dluzích či se sepisovaly závěti. Při jednáních menšího významu stačili jako svědci jen konšelé, rychtář nemusel být přítomen. Toho měšťané využívali a snažili se oslabit moc krále a jeho úředníků ve městě, podlomit tedy moc rychtáře a získat část jeho moci pro sebe. Tak se postupně sbor konšelů osamostatňoval, samostatně rozhodoval o záležitostech, které mu příslušely, a volil ze svého kruhu předsedu nazývaného **purkmistr**.⁷²

Boj o rychtu v Plzni trval déle, než v jiných českých městech, a to i přes maximální oddanost města panovníkovi a katolické straně v době husitských bouří. Ani během pohusitských válek o vládu se Plzeňanům rychtu nepodařilo získat. První vážnější pokus učinili po úmrtí rychtáře Ondráška z Hodusic – na králi Ladislavu Pohrobkovi si

⁶⁹ BĚLOHLÁVEK/KOVÁŘ/ŠVÁB, 1965, 49.

⁷⁰ Městská práva zasahují též specifické otázky soudnictví: měšťan smí být vinněn a trestán jen svým městským soudem („na svém právě“). Výjimku tvoří případy, kdy by byl přistižen při činu „na právě cizím“, šlo-li o přestupek proti králi nebo týkal-li se přestupek se „věcí a gruntů zemských“. In: AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 9 (z fragmentu rukopisné pozůstalosti Jaroslava Scheibla).

⁷¹ BĚLOHLÁVEK/KOVÁŘ/ŠVÁB, 1965, 50.

⁷² Purkmistr je v Plzni prvně doložen roku 1323. In: BĚLOHLÁVEK/KOVÁŘ/ŠVÁB 1965, 50.

vyžádali darování rychty v podobě odúmrti.⁷³ Bělohávek při tom připomíná, že „*si jistě byli vědomi nezákonnosti svého činu, neboť Ondrášek učinil před místorychtářem, purkmistrem a jedním konšelem řádně svou poslední vůli.*“⁷⁴ Listinou z 31. října 1453 král Ladislav městu rychtu daroval a nařídil, aby rychtář jmenovaný obcí měl stejné pravomoci a autoritu jako před tím rychtář dědičný. Proti královu výnosu ale po právu vznesla odpor Ondráškova dcera Lucie se svým manželem Buškem z Hřešihlav. Již v březnu roku 1456 byla Plzeňským rychta odejmuta. Bělohávek⁷⁵ i Lábek⁷⁶ k tomu poznamenávají, že jednání pravděpodobně proběhla pod vlivem a v zájmu Jiřího z Poděbrad.

Za vlády Jiřího z Poděbrad byla práva rychtáře ještě posílena – rychtář dohlížel na „nespolehlivé“ (protože katolické) město. Situaci mu usnadnili Lucie a Bušek z Hřešihlav, když v roce 1461 městskou rychtu prodali Ondráškovi Oremusovi ze Starého Města pražského. Král v roce 1462 prodej rychty potvrdil, jelikož Ondrášek Oremus byl jeho nadšeným stoupencem a bývalým hofrychtěrem. Jeho jmenováním v podstatě do Plzně dosazoval natrvalo svého kontrolora.⁷⁷

V té době došla do Plzně bula papeže Pia II., kterou oznamoval plzeňské městské radě, že v Římě odmítl žádost českého poselství o potvrzení basilejských kompaktát. Papež Plzeňany vyzval, aby zůstali věrní katolické straně. Ti se od krále opatrně začali odvracet, zdráhali se ale dát najevo přímý odpor. Boje mezi králem a papežskou kurií vrcholily roku 1465. Tehdy poslal papežský legát Rudolf z Vratislavi do Plzně list obsahující bulu papeže Pavla II. Legát vyzval měšťany, aby se zřekli poslušnosti ke králi a ze své moci jim dával právo volit rychtáře a konšely.⁷⁸ Král vyzval město k zachování poslušnosti. Když nebyl vyslyšen, vztahy mezi ním a městem se dále vyostřily.

V roce 1466 spor vyvrcholil válkou města proti králi. Několikatýdenní spor nevedl ke konci, neboť ve stejné době probíhala diplomatická jednání s papežskou kurií a ostatními politickými činiteli. Jiří z Poděbrad se obával proti Plzeňanům zakročít rázněji, neboť, jak již bylo zmíněno, město se těšilo ze značné podpory Říma i

---

⁷³ Dodnes zůstává nevyřešenou otázkou, proč si Plzeňští rychtu neodkoupili podobně jako již dříve např. měšťané písečtí či domažličtí. Bělohávek připomíná, že ač v dané době měla Plzeň značné finanční obtíže, neochota koupit rychtu pravděpodobně pramenila jinde. BĚLOHLÁVEK/KOVÁŘ/ŠVÁB, 1965, 98.

⁷⁴ BĚLOHLÁVEK/KOVÁŘ/ŠVÁB, 1965, 97.

⁷⁵ BĚLOHLÁVEK/KOVÁŘ/ŠVÁB, 1965, 98.

⁷⁶ LÁBEK, 1930, 33.

⁷⁷ BĚLOHLÁVEK/KOVÁŘ/ŠVÁB, 1965, 100.

⁷⁸ Legát byl zřejmě dobře zpraven o podstatě sporů mezi Plzní a Jiřím z Poděbrad – právo volit si konšely byla v Čechách neslýchaná novota. Více In: BĚLOHLÁVEK/KOVÁŘ/ŠVÁB, 1965, 101.

politických stoupců na území Čech;⁷⁹ tvrdým zásahem proti Plzni by král s velkou pravděpodobností přišel o naděje na smír. Proto 9. května 1466 uzavřel s Plzní a jejími stoupenci příměří „*do svatého Havla*“.⁸⁰ Poté válečné napětí polevilo,⁸¹ odboj města proti králi však pokračoval.

Podpořen byl dočasným azylem pražské kapituly v Plzni v letech 1466–1478. Pobyt kapituly a nejvyššího katolického preláta z Čech a s ním spojené návštěvy papežských poslů ve městě ovlivňovaly veřejné mínění ve vztahu k Jiřímu z Poděbrad. Tak se Plzeň dostala do popředí politického dění té doby a účastnila se nejvýznamnějších diplomatických jednání. Když papež svojí bulou z 23. prosince 1466 zbavil Jiřího jako kacíře královské hodnosti, byli jeho poddaní zproštěni vší věrnosti a přísahy poslušnosti vůči němu. Plzeň bulu přijala jako potvrzení svých postojů a činů.⁸² Rok 1467 probíhal ve znamení domácí války mezi králem a jednotou zelenohorskou. Zelenohorská jednota hledala kandidáta na trůn a papež zároveň vyzýval okolní panovníky k boji proti Jiřímu. Uposlechl jej pouze zeť Jiřího uherský král Matyáš Korvín. K němu se přidala česká katolická opozice a na sněmu v Olomouci konaném dne 22. srpna 1468 (Plzeň zde byla zastoupena dvěma posly) byl Korvín zvolen českým králem.⁸³

Účast na volbě se pro Plzeňany stala nástrojem na cestě k dosažení cíle. Za odměnu získali Plzeňští od Matyáše dne 1. května 1468 rychtu, kterou odňal Ondřejovi Oremusovi, jenž zůstal věrný Jiřímu z Poděbrad. Zároveň dal měšťanům právo volit rychtáře ze svého středu. Matyáš měl v plzeňských měšťanech věrné stoupence a jednoho z nich, Jana Panušku, dokonce ustanovil královským hofrychtěrem.⁸⁴ Ani tentokrát však rychta v rukou Plzeňanů nezůstala nadlouho.

Když roku 1471 Jiří z Poděbrad zemřel, boje o český trůn se rozhořely nanovo. Jiřího strana téhož roku na zemském sněmu v Kutné Hoře zvolila králem patnáctiletého polského prince Vladislava Jagellonského. Odmítnutý Korvín proti Vladislavovi zahájil boj, ve kterém obsadil Moravu a Slezsko, a v Jihlavě se dal korunovat za českého krále. Korunovaci uznal papež Pavel II., panská jednota i město Plzeň. Válka mezi obměna

⁷⁹ Podobná situace jako v Plzni byla v druhém významném katolickém městě, v Českých Budějovicích.

⁸⁰ BĚLOHLÁVEK/KOVÁŘ/ŠVÁB, 1965, 103.

⁸¹ Jedinou odměnou města za věrnost Římu proti králi i většině národa bylo rozšíření městského znaku [7]. Bulou z 25. června 1466 dal papež Pavel II. městu právo pečtit červeným voskem a k dosavadnímu znaku (stříbrná chrtice v červeném poli a zlatý velbloud v zeleném poli) připojil „*dva zlaté klíče svázané v poli stříbrném a člověka neb vojáka ozbrojeného, mečem opásaného, držícího orlici v ruce pravé v poli zlatém*“. Překlad úryvku papežské buly přejat z ČEKANOVÁ 2008, nepag.

⁸² BĚLOHLÁVEK/KOVÁŘ/ŠVÁB, 1965, 104.

⁸³ BĚLOHLÁVEK-KOVÁŘ-ŠVÁB, 1965, 104.

⁸⁴ BĚLOHLÁVEK/KOVÁŘ/ŠVÁB, 1965, 104. Funkce královského hofrychtěře však byla vzhledem k Matyášově pozici v Čechách spíše iluzorní.

králi byla ukončena v Olomouci roku 1478. Na základě dohody, jež vzešla ze schůzky obou králů, vládl Matyáš v tzv. vedlejších zemích a Vladislavovi zůstaly Čechy. Na zemském sněmu roku 1479 Vladislava uznala spolu s panskou jednotou i Plzeň. Tím pro Plzeňany začala poslední kapitola v boji o rychtu.

Vladislav Jagellonský roku 1477 rychtu právně odňal Plzeňským a vrátil ji Ondráškovi Oremusovi. Jelikož však král stál spíše na straně katolické, mohli měšťané konečně rychtu vykoupit. Roku 1480 ji tedy za 1200 zlatých uherských vykoupili od Ondráška Oremuse a jeho manželky Regíny. Rychtář se stal podřízeným orgánem starosty města a byl volen městskou radou.⁸⁵ Plzeň v plné míře dosáhla vlastní samosprávy.

2.3. První radniční budova

Viděli jsme, že Plzeňané získali rychtu do svých rukou až v poslední třetině 15. století. Vlastní budovu pro obecní agendu ale vlastnili podstatně dříve. První pokusy Plzeňanů získat pro svoji samosprávu vlastní prostory popisuje Jaroslav Scheibl.⁸⁶ Plzeňští konšelé zakoupili první dům pro jednání o věcech obecních v roce 1338. První zmínka o radnici v dnešním slova smyslu pochází z roku 1415, avšak vzhledem k tomu, že se jedná o zmínku nahodilou, je možné její existenci předpokládat již mnohem dříve. Tato první budova byla nejmenším domem na náměstí v místech dnešního domu č. p. 107, respektive jeho poloviny (č. p. 107b). Do jejích prostor se nevešlo obecní vězení (birdovna) ani byt obecního biřice umístěný v domě č. p. 165.⁸⁷ Rovněž pro účel konání soudů byla budova nedostatečná, a tak i nadále část agendy probíhala v soukromých domech a bytech městských konšelů. První radniční budovu městská samospráva používala do roku 1459, kdy vyvstala naléhavá potřeba získání nových prostor.⁸⁸

V roce 1465 město přikoupilo sousední dům Václava Manětínského, avšak ještě před tím než došlo k přestavbě a úpravě obou domů, Plzeňští definitivně získali rychtu. V roce 1478 opustili původní plán na rozvoj radnice a získali od Jana Kumpána⁸⁹ jeden z největších domů v Plzni, tzv. Veliký dům, a sice dnešní radnici č. p. 1. Výměnou mu dali původní budovu na č. p. 107 a rozdíl v ceně doplatili.

---

⁸⁵ LÁBEK 1930, 33.

⁸⁶ SCHEIBL 1912, 14–17.

⁸⁷ Tento dům město prodalo teprve po přesunu radnice do nové budovy. SCHEIBL 1912, 15.

⁸⁸ SCHEIBL 1912, 16.

⁸⁹ BĚLOHLÁVEK/KOVÁŘ/ŠVÁB, 1965, 105.

Velký dům odpovídal posílené autonomii města jednak svojí rozlohou, jednak gotickou výstavností.⁹⁰ Stejně jako ostatní měšťanské domy ve městě měla patrně i radnice typické, vysoké ozubené štíty (nejspíše dva vzhledem k šířce budovy) a snad i arkýř či další výzdobu.⁹¹ První zasedání zde proběhlo až 22. června 1496. V městské radnici byla soustředěna veškerá obecní agenda a nově se do ní přestěhoval biřic. Birdovna z domu č. p. 106 byla přemístěna do zadní části radnice v dnešní Veleslavínově ulici.

Novou budovu však město používalo jen krátce a již 29. června 1507 při velkém požáru města a předměstí radnice shořela i s městským archivem a starými písemnými památkami. Ačkoliv v první čtvrtině 16. století došlo k dílčím opravám škod způsobených požárem, zasedání v této budově probíhala pouze do roku 1554. V roce 1554 byla poničená budova zbourána a téhož roku začala výstavba nové radnice.⁹²

---

⁹⁰ KOVÁŘ 1964, nepag.

⁹¹ LÁBEK 1930, 34.

⁹² SCHEIBL 1912, 20–24.

3. Vznik a vývoj komplexu plzeňské radnice v letech 1555–1609

3.1. Datace a připsání stavby

Radní protokol z let 1554–1567⁹³ dokládá bourání staré radní budovy a proces výstavby budovy nové. Zde nacházíme např. krátkou zmínku ze dne 23. února 1554: „*Ještě se rathauz bořil.*“ Téhož roku, 17. prosince, se k budově váže jiný zápis [8]: „*Jednáno s cihlářem, že by páni uvolili se vzít od něho 100 000 cihel, byly by horké a dobře vypálené, pakli by nebyly, aby jemu na hrdle zůstaly.*“ Dne 18. března následujícího roku se v zápisech připomíná, že z městské rady bylo voleno pět osob k „*měření stavení s Vlachem*“. Dne 25. listopadu roku 1556 je v protokolu zaznamenáno: „*Pan Purkmistr tehdaž Ondřej Petrujelka a páni spoluradní v této nové radní světnici zasíti ráčili. Dejž Pán Buoh dar svého požehnání k šťastnému a spasitelnému spravování.*“ Jiný zajímavý zápis pochází z 12. prosince 1559: „*Hans Vlach, který rathaus stavil. Smluveno s Hanušem Vlachem vo měření stavení rathauzního, co by ještě za to dílo jemu dáno býti mělo, tak že za to všecko, co by se domníval mzdy vzíti, má jemu dáno býti 100 kop míš. a 20 kop na lázeň.*“ Poslední zmínka, která se k našemu tématu váže, je z 31. prosince 1565: „*Jan Vlach má předělati kašnu před Lepostem a za práci má jemu býti dáno 12 kop, potřeby dá obec.*“

Z citovaných zápisů vyplývá všeobecně rozšířená datace stavby renesanční radnice. Budova byla vystavěna v letech 1554–1556, další stavební úpravy patrně probíhaly až do roku 1558.⁹⁴ Jejím hlavním stavitelem byl Jan Vlach, jinak též zvaný Hans či Hanuš.⁹⁵

V přehledu literatury jsme viděli, že právě Josef Strnad sehrál v identifikaci italských umělců v Plzni zásadní roli. Již v 80. letech 19. století na základě studia archiválií sestavil důkladný seznam „*Vlachů v Plzni usedlých*“ a doložil všechny zmínky o jejich činnosti. Právě Jan de Statio, v novější literatuře uváděný pod svým pravým jménem jako Giovanni de Statia, mezi nimi zaujímá čelní postavení. Je dokonce více než

⁹³ AMP, inv. č. 19 – 1554–1567.

⁹⁴ Rok 1558 jako datum dokončení stavby lze odvozovat z rolverkové kartuše pod okapní římsou na fasádě radnice. Letopočet se dochoval na staré fasádě a Jan Koula jej při návrhu nové sgrafitové výzdoby zohlednil. V průběhu rekonstrukce vznikl sádrový odlitek původního nápisu, ten je dnes umístěn na chodbě před kanceláří primátora.

⁹⁵ Josef Strnad upozorňuje na další záznamy v Radním protokolu, které tuto osobu přesněji identifikují: „*(...) zápis z r. 1561 u Jana de Statia, kdy týž koupil dům vedle radnice, nacházíme jej také v doslovu nazývaného prostě mistrem Hanušem a rovněž i zde r. 1559 mluvíme o mistru Hanušovi Vlachovi, a lze se proto domnívati, že tento mistr Hanuš a Jan de Statia by mohl býti jedna a táž osoba.*“ In: STRNAD, 1888. Citováno dle rukopisu in: AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 8. STRNAD, 1888. Citováno dle rukopisu in: AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 8.

pravděpodobné, že se v Plzni usadil mezi prvními svými krajany. V době výstavby plzeňské radnice je totiž v pramenech doložena pouze jeho osoba, a jak Strnad poukazuje, do poloviny 16. století není v městských knihách přítomnost Italů zmíněna vůbec. Naopak po polovině 16. století se situace radikálně mění: archiválie obsahují až překvapivé množství zápisů o celých rodinách Vlachů trvale pobývajících v Plzni.⁹⁶

Původ vlašské kolonie, jejíž členové přišli do Plzně, bude předmětem následující kapitoly. Na tomto místě se již jen krátce vrátíme k osobnosti hlavního stavitele, o němž máme z pramenů poměrně přesné informace: Giovanni de Statio, syn Domenica de Massagnia, pocházel z lombardského města Lugana, kde je dle své závěti rovněž pochován (zemřel však roku 1595 v Plzni).⁹⁷ Jeho první ženou byla Magdalena, dcera Dominika de Mago de Ronio, jenž rovněž pocházel z Lugana; jeho druhá dcera byla provdána za Ulrica Aostalliho de Sala, hradního stavitele a správce stavebního úřadu na pražském hradě.⁹⁸ V případě de Statiovi smrti se poručníky jeho dětí v dohledu nad pohledávkami měli stál Giovanni Antonio Brocco a malíř Antonio de Mariani. Druhá de Statiova žena Laura byla dcerou Andrey da Melido. Se svým rodným krajem stavitel nikdy neztratil kontakt, jelikož, jak uvádí jeho závěť, vlastnil zde řadu nemovitostí.⁹⁹

V Plzni se stavitel podílel na velkém množství staveb, charakteristický vzhled vtiskl celé skupině renesančních portálů plzeňských měšťanských domů. Po dokončení budovy radnice se roku 1565 usadil ve vedlejším Císařském domě,¹⁰⁰ který rovněž přestavěl. V dalších letech se účastnil též práce na radnici ve Stříbře[54], jeho podíl na stavbě je doložen od roku 1589.¹⁰¹ Giovanni de Statio dokázal italské stavitelské umění tvořivě přizpůsobit místním podmínkám, zejména klimatickým, o čemž svědčí například vysoká střecha radnice pro italské umění netypická [19].¹⁰² Podíl místních a zahraničních vlivů na vzhled plzeňské radnice však budeme rozebírat až v další kapitole.

---

⁹⁶ STRNAD, 1888, nepag.

⁹⁷ STRNAD 1888, nepag.

⁹⁸ ŠMRHA 1976, 163–177. Právě díky četným příbuzenským vztahům mezi italskými umělci na našem území, ale i díky časté umělecké spolupráci mezi nimi se dochovalo dostatečné množství pramenů přispívajících k jejich identifikaci.

⁹⁹ STRNAD 1888, nepag.

¹⁰⁰ Roku 1869 tento dům přikoupilo město a po rekonstrukci v letech 1902–1910 se stal neoddělitelnou součástí radničního komplexu.

¹⁰¹ SCHEIBL 1912.

¹⁰² LÁBEK 1930, 35.

3.2. Exteriér budovy

Radnice byla vybudována na základě velkolepého stavebního plánu coby významná pohledová dominanta náměstí. Vážnost, kterou měšťané své radnici připisovali, stavitel vyjádřil v klidném, monumentálním kubickém tvaru. Velikost a význam budovy ještě podtržený její skvělou výstavností byl v době vzniku evidentní: radnice zdaleka převyšovala okolní zástavbu a jediným jejím konkurentem zůstával nadále kostel sv. Bartoloměje tvořící dominantu nejen uzavřeného prostoru náměstí, nýbrž celého města.

Z původního, Velkého domu se do dnešní doby dochovalo pouze dvorní křídlo [9] nově přistavěné na počátku 16. století při opravách po požáru v roce 1507. Tehdejší přístavba probíhala ještě v duchu pozdní gotiky: používané architektonické formy dokumentují dochovaná pozdně gotická okna se záclonovými záklenky [10].¹⁰³ Stavebně-historické průzkumy potvrdily středověký původ objektu: obvodové zdi a sklepy sahají do období gotiky. Dnes není jisté, zda původní dispoziční řešení Velkého domu¹⁰⁴ odpovídalo řešení současnému.

Renesanční přestavba Velkého domu přinesla jeho navýšení o jedno patro, založila pravidelné dispoziční členění [11]. První a druhé patro východního křídla zabírá vysoký sál, dispozice západního křídla je specifická řetězením čtvercových místností stejného rozměru za sebou, s osově orientovanými průchody. V západním traktu vzniklo nové schodiště a průčelí získalo silně reprezentativní vzhled. Dvoukřídlá dispozice stavby není z čelního pohledu patrná. Někteří autoři¹⁰⁵ se domnívají, že atikové patro se štíty pochází až ze 70. let 16. století.

Průčelí budovy [12] je dokonale pročleněno. Pět okenních os je rozmístěno nepravidelně – prostřední osa se mírně vychyluje doprava. Ve střední ose hrubě bosovaného přízemí je prolomen jednoduchý klasický **portál** [13] s původní, renesanční mříží v záklenku [14].¹⁰⁶ Vedle dveří byl již v době vzniku stavby zvonek určený ke svolávání městské rady.¹⁰⁷ Bosovaná plocha přízemní působí vskutku velkolepě. Otvor hlavního portálu je jen jakoby proříznut, půlkruhový oblouk je zdůrazněn vějířem

¹⁰³ KOVÁŘ 1964, nepag. Paralelu tohoto stavebního typu nacházíme v utváření oken hradu Křivoklát.

¹⁰⁴ Široké, avšak menší východní křídlo (situované na náměstí), a hluboké, úzké západní křídlo (situované do dvora).

¹⁰⁵ Např. KRČÁLOVÁ 1989 In: Dějiny českého výtvarného umění II/I, 27; FIŠERA/ KIBIC, 2009–2010, 99.

¹⁰⁶ Původně měla těžká dubová vrata, z nichž se však dochovalo pouze klepadlo. Na jejich místě je dnes zasklené mřížové osazené při rekonstrukci J. Koulou v letech 1902–1910.

¹⁰⁷ Původní zvonek byl vyměněn po roce 1695 za nový. Důvodem pro koupi nového zvonku nebylo jeho poškození, nýbrž znesvěcení: zvonek vyprovázal J. Sladkého Kozinu při jeho poslední cestě na popraviště. In: SCHEIBL 1912.

klenáků, které svým úhlopříčným dělením, šrafováním i rozměry přesně odpovídají kvádrům ostatní rustiky; do jejich sledu zapadají v pravoúhlých styčných spárách.

Forma zdánlivě nenápadného vstupního portálu určuje způsob pročlenění fasády v přízemí: [15] od pat portálového záklenku probíhají v polovině výšky okenních otvorů celou šíří fasády hladké vlysové pásy. Vrchol záklenku se nachází ve stejné výši s nadpražími oken a podobný, nepřerušovaný hladký vlysový pás prochází fasádou ve výši horního ukončení vrcholových klenáků portálu. Takováto umělecká forma neměla u nás ve své době obdoby, je proto zřejmé, že stavitel čerpal z podnětů italského umění, jimiž se podrobněji budeme zabývat níže v tomto textu.

Tři patra **fasády** [16] jsou ohraničena nárožní bosáží a rytmižována sledem oken. První patro je od přízemí odděleno poprsní římsou. Okenní otvory prvního patra dosahují výrazně větších rozměrů, než je tomu v patrech vyšších. Okna zdůrazňující prostor hlavního sálu jsou zakončena nadokenními přímými římsami na volutových konzolách. Druhé patro je naopak významově potlačeno, tři okna v pravé části budovy pouze kryjí prostor klenby hlavního sálu. Třetí patro oproti druhému poutá opět více pozornosti, okna jsou sdružená. Ostatní plochu fasády pokrývají novodobá sgrafita.

Původní sgrafitová výzdoba byla zcela odlišná od dnešní podoby. Celou plochu fasády až po přízemní rustiku pokrývala sgrafita, jak odpovídalo dobovému vkusu.¹⁰⁸ Tematika sgrafitové výzdoby byla inspirována Písmem svatým. Až do opravy v letech 1902–1910 se mezi okny prvního poschodí dochovaly obrazy Stvoření člověka, Kaina a Ábela, Šalamounova soudu a Adama a Evy. Jejich stav a poloha jsou zdokumentovány ve sbírce stavebních plánů radnice na výkresu pod názvem „Stav průčelí radnice král. města Plzně r. 1904“ [17].¹⁰⁹ Na půdě Císařského domu, který byl navýšen až v pozdější době, se během rekonstrukce objevila původní ornamentální výzdoba v oblasti postranního západního štítu [18].¹¹⁰

Radniční průčelí ukončuje klasické trojdílné kladí s výraznou hlavní římsou. Nad hlavní římsou je nasazena cihlová atika členěná pilastry, ukončená trojicí volutových štítů s čučky a zlacenými korouhvičkami; tato atika překrývá seversky vysokou, podélně položenou prejzovou **střechu** s nepravidelně rozmístěnými renesančními komíny [19]. Po bocích budovy vyčnívá vždy jeden mohutný trojetážový **štít** [20] vybavený podobně jako trojice menších štítů v průčelí (oddělených čučky) [21]. Malé

¹⁰⁸ SCHEIBL 1912.

¹⁰⁹ AMP, inv. č. 1300, sign. Ts4b5/32a – 32b.

¹¹⁰ Odtud je také patrné, že radnice původně vysoko vynikala nad okolní zástavbu.

štíty jsou tříetážové, jednotlivé etáže po stranách zakončují voluty. První a druhá etáž je oddělena jednoduchou římsou, mezi druhou a třetí etáží je kladí s triglyfy ve vlysu. Kladí je „neseno“ konzolami procházejícími svisle po celé etáži. Nejvrchnější část štítu je již dále nečleněná a na jejím vrcholu a po stranách jsou čučky a koule na tyčích. Velké boční štíty jsou členěny v několika pásech (východní štít má pět etáží, západní pouze čtyři), jejichž kraje ukončují voluty, na nichž jsou nasazeny čučky. Tyto pásy jsou od sebe střídavě odděleny kladím a jednoduchou římsou. Spodní etáže jsou vertikálně členěny pilastry s toskánskými hlavicemi navazujícími na atiku. Ve střední části na jejich hlavice nasedají volutové konzoly nesoucí kladí.

Vížka pro hodinový cimbál byla přeměněna do dnešní podoby v 17. století, dnešní ciferník uprostřed atiky je empírový.¹¹¹

3.3 Radniční interiér

Základní vnitřní dispozice má podobu dvoukřídlého, hloubkového dvoutraktu.¹¹² Obě jeho části jsou ve všech patrech členěny podobným způsobem a většina místností umístěných nad sebou navzájem kopíruje svůj půdorys. Ve východním traktu jsou nejrozměrnější radniční prostory (mázhaus, velký sál) s hloubkovou orientací na sever. Západní trakt je charakteristický aditivním přidáváním menších místností téměř čtvercové dispozice.¹¹³

Sklepní prostory jsou rozdělené na tři valeně zaklenuté místnosti. Největší sklepní sál je situován pod mázhauzem. Ve své jižní části je předělen nepůvodním hrotitým obloukem a část podlahy se nachází na vyšší úrovni [22]. Odtud vede vstup do menší místnosti. Třetí sklepní prostor je od prvních dvou zcela oddělen.¹¹⁴ Původní vchod do sklepních prostor vedl přímo z náměstí. Jeho zbytky jsou díky zbytkům kleneb v mázhauzu dodnes patrné v současné informační kanceláři [23]. Ve svém vývoji byly sklepy využívány pro řadu funkcí. Tou prvotní byly prosté radní sklepy, později byly přeměněny v mučírnu.

Mázhaus [24] plzeňské radnice, který zabírá prakticky celé její přízemí, je dokladem vysokých schopností stavitele. Místnost je zaklenuta valenou klenbou s lunetami

---

¹¹¹ Původní radniční hodiny byly sluneční, radnici však zdobily pouze krátce, jelikož stín věže kostela sv. Bartoloměje bránil správně odečítat čas.

¹¹² Takto ji definoval Dobroslav Líbal. In: LÍBAL 1977, 42.

¹¹³ Dnes je tato dispozice narušena šnekovitým schodištěm vystavěným při rekonstrukci provedené Janem Koulou.

¹¹⁴ Dnes je zde kotelna.

s hřebínky a koutovými lunetami. V lunetách na jižní zdi jsou nepravidelně proříznuta segmentová okna. Za pozornost stojí rovněž kamenné portály a profilovaným ostěním, soudkovým vlysem a rovnou římsou, kterými se vstupuje do postraních místností. Z původní stavby se dochovaly také kruhy a háky ve stropě k zavěšení hasičských háků a džberů pro případ požáru. Radniční mázhaus byl místem, kde se rovněž uchovávala městská zbroj.¹¹⁵ Na mázhaus navazuje v jeho zadní části další, mírně vyvýšená místnost. Naproti vchodu do radnice se nacházel přímý průjezd na dvůr.¹¹⁶

V přízemní hloubkového traktu navazují na třiramenné schodiště čtyři menší místnosti. Před nejsevernější místností bylo až do rekonstrukce na počátku 20. století vedlejší schodiště. Stavebně historický průzkum dokládá, že teprve po jeho odstranění byl prostor zaklenut segmentovou klenbou.¹¹⁷

Hlavní prostor prvního patra zabírá dnešní obřadní síň (zvaná též **hlavní sál**, palác, zasedací síň) [25]. Tato místnost je nejvýznamnějším prostorem v budově – viděli jsme již, že její monumentalita je zdůrazňována i ve vnějším členění průčelí. Prostor hlavního sálu je 20 metrů dlouhý a 10 metrů široký zakončený valenou klenbou s koutovými lunetami, paty lunet jsou svedeny na římsové, čabrákové konzoly [26].

Východní stěna hlavního sálu je zdobena drobnou freskou s námětem Ukřižování [27]. Tato malba je signována G.S. a datována rokem 1574, je proto pravděpodobné, že se jedná o přímou práci hlavního stavitele Giovanniho de Statia. Freska byla objevena při restaurování budovy na počátku 20. století. Její význam spočívá v nevšedním spojení sakrálního námětu a veduty, ale také v pokročilém chápání renesančních výtvarných principů (podání postav, přírodního rámce i veduty). Hlavním výjevem je vícefurální Ukřižování s Kristem na kříži, po jehož pravici se nachází Panna Maria, po levici sv. Jan, u paty kříže pak sv. Máří Magdaléna. Střední plán za křížem s Kristem tvoří panoramatický výhled na město [28]. V jeho pojednání umělec respektuje základní perspektivní zákonitosti a zachovává proporční vztahy (přesto je patrná částečná schematičnost). Veduta ukazuje podobu města z mírného nadhledu směrem od jihu a jako první zaznamenává celek města bez většího zkreslení jeho hmotové skladby. Tím představuje významný historický doklad o vzhledu středověké Plzně.¹¹⁸

---

¹¹⁵ KOVÁŘ 1964, nepag.

¹¹⁶ Průjezd byl zrušen až v 60. letech 19. století, na jeho místě vznikla dnešní vrátnice.

¹¹⁷ LÍBAL 1977, 63.

¹¹⁸ MERGL 1995, nepag. Vzhledem k dataci fresky se do vyobrazení města působení renesance zatím nemohlo promítnout – první renesanční stavby sice již zvolna měnily vzhled náměstí, celkový vzhled města však zatím neovlivnily.

Na západní stěnu byl z původního umístění na úzké severní stěně přenesen votivní orámovaný nápis z roku 1594 velebící Rudolfa II. [29] Zní: „*Posvátný potomku vládců rode s nebe seslaný, plode císařských předků, spíše též císaři. Vznešený Rudolfe, Tobě blahopřeje Plzeň, jež tobě, jež tvým vždy věrna zůstává. I plesajíc nad příchodem tvým, velmi se raduje, aj jako ochotná služebnice vítá pána svého. Spěj šťastně dále, Rudolfe, velká světa naděje, spěj, podniky tvé všude přízní svou provázej Bůh. Provázej a rádně podporuj i říšský sněm, aby se ti dle přání vše šťastně podařilo. Pomož Kriste, jež rukou svou řídíš krále, Krále našeho ochraň ty, Kriste, Amen.*¹¹⁹ Autorem nápisu byl tehdejší správce farní školy bakalář David Litochleb.¹²⁰

Dva z vnitřních portálů [30] v hlavním sále jsou původní, tři jsou kopie osazené při Koulově rekonstrukci radnice. Všechny portály jsou tvarově naprosto shodné, pravoúhlé, s vodorovným nadpražím. Šambrány jsou pročleněny třemi ústupky a vnější profilovanou lištou, nahoře je v celé šíři portálu vsazen vypouklý vlys, nad ním rozměrná klasická římsa nesená po stranách vlysu volutovými konzolami s profilovanými čely. Portály hlavního sálu představují východisko skupiny plzeňských renesančních vnitřních portálů s rovným nadpražím.¹²¹ Ozdobou hlavního sálu je kamenný krb [31] u východní podélné zdi. Jeho bohatě profilovaná římsa je nesená dvěma volutami, zakončen je mohutným štítovým nástavcem.

Na severní straně navazuje hlavní sál na menší, výrazně obdélný prostor.¹²² Zde narážíme na jiný způsob zaklenutí: styčná linie v rozích místnosti nevzniká jako jinde spojením hran sousedních výsečí do jedné, kápě výsečí jsou od sebe oddělené hranou vedoucí po rohu místnosti [32].

V prvním patře západního traktu budovy bývala pracovna purkmistra [33]. Náleželi jí dvě okenní osy průčelí v levé části budovy. Výška oken je shodná s okny v hlavním sále, ale strop pracovny je ve srovnání s hlavním sálem snížen. Z purkmistrovy pracovny vedou menší dřevěné schody do další místnosti. Ta je ale, jak uvidíme dále, již součástí Císařského domu. Interiér dalších pater budovy byl zásadně změněn při rekonstrukci na počátku 20. století, proto mu bude věnováno místo v příslušné kapitole.

---

¹¹⁹ Překlad převzat od Lábka (LÁBEK 1930, 45.)

¹²⁰ LÁBEK 1930, 45.

¹²¹ Více in: KOVÁŘ 1958.

¹²² Dnešní matřka.

3.4 Císařský dům

Nedílnou součástí radničního komplexu je dnes vedlejší dům pod č. p. 290 [4]. Při pohledu na jeho kompozici je na první pohled patrné, že vznikl spojením dvou, původně oddělených domů [34]. Tomu nasvědčuje jak rozmístění oken, tak přítomnost dvou vstupních portálů na protilehlých stranách průčelí. Nejstaršími majiteli budov na tomto č. p. byli drobní živnostníci. Teprve v polovině 15. století zakoupil dům na západ od radnice bohatý měšťan Mikuláš Hynkův.¹²³ Po původní gotické zástavbě dnes nezůstaly žádné stopy.

Stavba, která dnes tvoří pravou polovinu Císařského domu, vznikla nedlouho po dokončení radnice. Jednalo se o vlastní obydlí Giovanniho da Statia, jenž jej dostavěl v roce 1565. Toto datum je zvěčněno na drobném, avšak umělecky hodnotném portálku, který těsně navazuje na radnici [35]. Jedná se o typ portálu s obloukovou archivoltou a s medailony v ostění, který se v Plzni poprvé objevil v roce 1557 na domě č. p. 64 v Perlové ulici [36] a jež vedle portálů prostě prolomených v bosovaném zdivu tvoří druhý zde běžně užívaný typ.¹²⁴

V roce 1581 Giovanni de Statia dům vyměnil za jiný se svým rodákem, jehož Lábek nazývá jménem Jan de Mutonibus. Ten jej roku 1583 dále prodal Jiříkovi Krumlovskému z Hartenšteinu. Cena domu se mezi tím ztrojnásobila právě díky nákladné přestavbě Statiově.¹²⁵ V 90. letech se pak začíná psát nejslavnější kapitola jeho dějin, která mu dodnes věnovala ono přízvisko „císařský“.

V úvodu této práce již byla naznačena výhodná poloha města na cestě z Prahy do Řezna a Norimberka. Čeští i němečtí panovníci tudy často projížděli cestou na sněmovní jednání. Zastávka v Plzni byla jednou z hlavních a ubytování bylo panovníkům poskytováno na radnici. V roce 1594 Plzeň poprvé hostila císaře Rudolfa II. se svým dvorem.

Již v září roku 1599 se Rudolfova návštěva opakovala. Tentokrát však císař přchal z Prahy před morem, a tak se jeho pobyt prodloužil na celých osm měsíců. Po dobu jeho pobytu byla dokonce sídelním městem říše. Bydlel v domě Šebestiána Pechovského z Turnštejna (č. p. 289), odkud nařídil vystavět pavlač pod střechami domů a nad ulicemi až k Malické bráně.¹²⁶ V Plzni se Rudolfovi velmi líbilo, dokonce natolik, že se

---

¹²³ Kromě něj vlastnil ještě další dva domy ve městě a dva dvory na Skvrňanském předměstí.

¹²⁴ MENCL 1961, 54.

¹²⁵ LÁBEK 1930, 54.

¹²⁶ BĚLOHLÁVEK/KOVÁŘ/ŠVÁB, 1965, 140–141.

rozhodl vybudovat si zde pevné „občasné bydliště“.¹²⁷ Proto zakoupil jak dům, ve kterém byl ubytován, tak vedlejší dům č. p. 290¹²⁸ a v roce 1606 je dal svým stavitelem Giovanni Maria Filippim přestavět v jeden, od té doby zvaný Císařský.

Na tomto místě by bylo vhodné připomenout, že náklady spojené s pobytem panovníka a jeho rodiny v Plzni, šly na útratu města. Za nákup de Statiova domu česká komora zaplatila dobrovolně 2000 kop, ačkoliv jeho cena byla vyčíslena pouze na 1700 kop s tím odůvodněním, že jeho výstavnost je mnohem větší hodnoty. Na tři roky trvající, honosnou přestavbu velkoryse přispívala městská pokladna, čímž se město finančně vyčerpalo na řadu let dopředu.¹²⁹ Filippi vypracoval rozsáhlé plány na přestavbu a za účelem jejího vykonání byl na Lochotíně vybudován zvláštní kamenný lom. Největší změny se týkaly levé poloviny domu, která vyžadovala řadu úprav, než mohla tvořit celek s de Statiovou stavbou. Nově vybudované císařské sídlo neslo na svých štítech dva velké plechové orly, mezi nimiž byl umístěn císařův pozlacený monogram. Po dokončení Císařského domu Rudolf chtěl své sídlo dál rozšiřovat, ke koupi domu na rohu náměstí a Dominikánské ulice však již nedošlo, neboť roku 1612 císař zemřel.

Vnitřní prostory Císařského domu nesou stopy jeho slavné minulosti. Na stěnách nejvýstavnější místnosti¹³⁰ v prvním patře se dochovala fresková výzdoba z roku 1594 vymalovaná u příležitosti pobytu Rudolfa II. v Plzni. Zakryté malby byly náhodně objeveny v roce 1915 (někdy se uvádí též datum 1916), restaurovány byly roku 1925 Bedřichem Veselým. Jejich objevení i restauraci byl věnován velký prostor v dobovém tisku. Odtud se dozvídáme i některé jinde nepublikované názory. Například Nová doba předpokládá, že „císař Rudolf, když v Praze vypukl mor a on se stěhoval na delší dobu do Plzně, poslal své kumštýře napřed, aby mu zde připravili pobyt, a při té příležitosti k malbám na stěně došlo.“¹³¹

Nástěnné malby představují široký vlys na severní a východní stěně místnosti [37]. Původně byly kolem celého prostoru pracovny, na jižní a západní stěně se však vzhledem k pozdějším přestavbám nedochovaly. Vlys se dělil na šest výjevů, z nichž se zachovaly jen tři. Základem každého obrazu je panovník, okolo něhož se kupí řada

---

¹²⁷ LÁBEK 1930, 54.

¹²⁸ Tehdy patřil sirotkům po Jáchymovi Tomáškově z Pranštejna. LÁBEK 1930, 55.

¹²⁹ Jak už to bývá, odměnou za finanční pomoc císaři měšťané požadovali různé milosti. V tomto ohledu bylo jejich nejvýznamnějším ziskem obnovení mandátů ve věci osvobození plzeňských obchodníků od cla a mýta. BĚLOHLÁVEK/KOVÁŘ/ŠVÁB, 1965, 141.

¹³⁰ Dnešní kancelář primátora.

¹³¹ Vzácné památky z doby Rudolfínské v Plzni. In: Nová doba, 22. 1. 1927.

osob. Symbolicky je zde vyjádřen hold panovníkovi, jednou přednesený řády, podruhé cechy, na dalším výjevu vojsky. Na každé ze tří dochovaných maleb je panovník znázorněn jiným způsobem. Výjev s vojsky [38] je vizuálně rozdělen na dvě části, panovník je umístěn v menší z nich, nalevo. Tento obraz je jediný, kde panovník postrádá jednoznačné panovnické atributy. Cechy vzdávají hold vládci v antické tóze, se žezlem, sedícím na soudcovském křesle, výjev pravděpodobně symbolizuje spravedlivého soudce [39].¹³² Na třetím dochovaném výjevu [40] řády přicházejí před císaře Rudolfa II, jehož charakteristická, stojící postava je vymalována v architektonickém rámci.

Dalším zajímavým prostorem je renesanční sál ve druhém poschodí vystavěný Giovannim Mariou Filippim. Objeven byl v roce 1869, kdy došlo k odstranění pozdějších přepážek a dalších adaptací. Téhož roku byl odkryt původní kazetový strop, jenž byl bohužel odstraněn.

---

¹³² Tematika soudu byla oblíbenou součástí radniční výzdoby – poukazovala na výkonnou moc obecní samosprávy.

4 Analogie v českém a evropském stavitelství

V předchozích kapitolách jsme se pokusili nastínit příčiny, podmínky a kontext vzniku plzeňského radničního komplexu. Podrobně jsme se věnovali popisu renesanční budovy, která je jeho centrální částí. Viděli jsme, jakými výtvarnými kvalitami tato budova vyniká. Její vznik stejně jako vznik každého výtvarného díla spadá do určitého výtvarného kontextu. Zásobník tvarů a forem, s nimiž dílo pracuje, nikdy neexistuje ve vakuu – vždy je reakcí na umělecká díla uplynulých dob stejně jako na díla soudobá. V závislosti na kvalitě provedení zároveň představuje východisko dalších uměleckých snah budoucnosti. Totéž platí i o budově plzeňské radnice. Identifikace analogických staveb v českém i evropském umění, a jejich komparace s budovou plzeňské radnice, napomáhá k hlubšímu pochopení významu radnice. Provázanost mezi uměleckou a společenskou funkcí plzeňské radnice jsme naznačili v kapitolách věnovaných její historii, zde se její architektonický význam pokusíme ilustrovat na konkrétních ukázkách. Představíme inspirační zdroje a podněty, z nichž její autor vycházela ve stručnosti zde upozorníme na další stavby, u nichž lze předpokládat přímou návaznost na plzeňskou radnici. Při správném určení architektonických analogií v českém a především pak v evropském umění vyvstane další cesta k zhodnocení budovy po její umělecké stránce.

4.1. Poznámka k pojmu „české renesance“.

V úvodu této práce je stručně připomenut pojem „česká renesance“. Na tomto místě je nezbytné se nad ním dále zastavit. Jako stylový termín jej od poslední třetiny 19. století razili někteří čeští architekti *„usilující v době renesancismu o národní sloh.“*¹³³ Tito architekti (jmenujme alespoň Jana Koulu a Antonína Balšánka, kteří měli zásadní vliv na dnešní podobu plzeňské radnice) se ve své tvorbě inspirovali českou architekturou 16. století. V těchto památkách přesně vycítili, kde práce severoitalských stavitelů, kameníků a dalších umělců zdomácněla.¹³⁴ Oskar Pollak k tomu připomněl sílu domácí tradice, již italské stavitelé podléhali.¹³⁵ Kompromis italských a domácích forem je charakteristický pro celou řadu měšťanských domů.

Karel Chytil¹³⁶ náplň pojmu „česká renesance“ vymezil v exteriéru staveb vyzdobených sgrafity a chiroskurovou malbou. Mezi severoitalskými (lombardskými,

---

¹³³ KROPÁČEK 1986, 182.

¹³⁴ KROPÁČEK 1986, 182.

¹³⁵ POLLAK, 1910–1911.

¹³⁶ CHYTIL 1925.

případně florentskými) prvky uvedl zejména plošnost (zásadním způsobem se uplatňuje stěna), dále zakončení stavby lunetovou římsou, plochým vysokým štítem nebo širokou atikou překrývající strmou severskou střechu, častý motiv obloučků. Vedle toho upozorňuje, že výtvarný účinek stavby posiluje jednak pojetí portálu, jednak dekorace průčelí (plošná a dekorativní). Chytil se však nezabývá jen vymezením typických prvků pro „českou renesanci“, nýbrž také působením severoitalských mistrů po polovině 16. století v širším kontextu. Tak znovu upozorňuje na vzájemnou slohovou příbuznost jejich děl, ale i na přání, potřeby a vkus stavebníků, jež považuje za důležité činitele.¹³⁷ Plzeňská radnice je ve znění takto definované „české renesance“ jejím typickým zástupcem.

4.2. Původ plzeňské kolonie italských mistrů

Rok 1539 přinesl události, které zásadním způsobem ovlivnily příchod renesance do okolí Plzně. V tomto roce totiž došlo ke dvěma významným finančním událostem: sekretář Ferdinandovy finanční komory Florián Gryspek vyplatil ze zástavy velké panství plaského kláštera Kaceřov a Kralovice, ležící na severním Plzeňsku. Jižně od Plzně udělal jinou významnou koupi pozdější pražský nejvyšší purkrabí Jan z Lobkovic, který od Ferdinanda zakoupil Horšovský Týn. Krátce na to se na obou místech začalo se stavbami výstavních renesančních zámků v uměleckých formách na Plzeňsku dosud nevídaných (1540–1548 v Kaceřově [41], 1550–1558 v Horšovském Týně [42]).

Oba stavebníci si na vybudování svých sídel pozvali italské mistry. Ti pocházeli ze severní Lombardie, odkud tehdy „*proudila přes rakouské země k nám jakási umělecká emigrace.*“¹³⁸ Italští mistři přinesli do kraje hotový svět forem odpovídající místní hospodářské i myšlenkové vyspělosti.¹³⁹ Byly to architektonické formy a tvarosloví vysoké úrovně založené především na uměleckém odkazu klasické římské renesance a na tvorbě jejích severoitalských pokračovatelů, Serlia, Vignoly a Sanmichelliho. V Čechách se příchozí italští mistři vesměs usadili na trvalo a zdejšímu prostředí se přizpůsobili nejen sociálně, ale i umělecky, a svým působením zde přispěli k vývoji „české renesance“.

¹³⁷ Aplikací lombardských forem na středověký základ vznikl charakteristický, avšak poměrně úzký výzdobný aparát. KROPÁČEK 1986, 184.

¹³⁸ BĚLOHLÁVEK/KOVÁŘ/ŠVÁB, 1965, 170.

¹³⁹ Jaromír Kovář tento umělecký vklad přirovnává k významu antiky pro renesanční Florencii. In: BĚLOHLÁVEK/KOVÁŘ/ŠVÁB, 1965, 170.

Ani samotná účast italských umělců na českých stavbách však není jediným a jednoznačným zdrojem onoho nového architektonického tvarosloví. Ač je kvalita uvedených staveb neoddiskutovatelná, mezi jednotlivými mistry jistě byly značné rozdíly – jistě ani soudobá renesanční architektura v Itálii nedosahovala všude stejné úrovně. Jak k tomu poznamenává Jan Muk:¹⁴⁰ „*Vždyt' tato nebyla jen souhrnem děl předních umělců, ale v každém časovém profilu spektrem slohově a kvalitativně se různících slohových vrstev, včetně retardovaných, v periferních oblastech, které ovšem z hlediska dalšího působení na zaalpské země rovněž nebyly neplodné.*“ Právě v renesanci byly vztahy zaalpské a italské architektury složitější než v jiných obdobích. Vedle dosavadních vlastních tvůrčích zkušeností italských mistrů a vzorů získaných pobytem v rodném kraji se jistě uplatňovalo také působení grafických předloh. Přesná geneze původu architektonických forem je proto obtížná.

Využívání předloh a knih teoretiků bylo jednou z cest, kudy do našeho umění proudila cizí inspirace. Olga Frejková k tomu připomíná, že řada našich staveb závisí převážně přímo na antice. Teoretické traktáty o architektuře na základě více méně osobního studia antiky ve Vitruviově ideologii řešily kompozici a profilaci architektonických prvků. Z renesančních teoretiků byl širokému spektru uměleckých forem nejvíce otevřený Sebastiano Serlio, který kromě impulzů italského umění vděčně přijímal inspiraci i v Zaalpí. Traktátová literatura v neposlední řadě umožňovala šířit k nám nejnovější umělecké objevy, které italští mistři nemohli znát ze svého dřívějšího pobytu ve vlasti.¹⁴¹

4.3. Renesanční zámek v Kaceřově

Nejvíce podobných či dokonce identických architektonických prvků, jaké Giovanni de Statia využil na stavbě plzeňské radnice, nalezneme na renesanční budově kaceřovského zámku [40]. Tento objekt je s plzeňskou radnicí úzce spjat nejen v renesanční minulosti, zásadní vliv na její podobu měl i v době novější. Právě odtud přejal řadu formálních prvků architekt Jan Koula, když projektoval rozsáhlou rekonstrukci, již radnice prošla na počátku 20. století.

Stavitel kaceřovského zámku není dodnes známý. Je pravděpodobné, že do Čech (do Prahy) přišel přímo z Vídně. Byl to ryzí římský klasicista, který bez jakéhokoliv stylového opoždění proti poměrům v Itálii pracoval na Kaceřově formou srovnatelnou

---

¹⁴⁰ MUK 1986, 192.

¹⁴¹ FREJKOVÁ 1941.

s pobramantovským uměním doby Palladiovy, Serliovy a Vignolovy, tedy nejvýznamnějších tvůrců italské pozdní renesance. V Kaceřově vybudoval za neuvěřitelně krátkou dobu zámek obdivuhodně pravidelného členění i půdorysu, kterým na Plzeňsko uvedl nejmodernější architektonické myšlenky, jaké se zatím, v takto ryzí podobě, neobjevily ani u pražského dvora.¹⁴² Plzeňská radnice je klasická zejména v symetrii průčelí, v komparaci s Kaceřovem nacházíme především shodné detaily.

Shodné stavební prvky spojující kaceřovský zámek a plzeňskou radnici se prolínají celou její stavbou. Na tomto místě nebudeme porovnávat pojetí základní struktury průčelí s nadokenními římsami a okenním ostěním obou budov, ač i zde nacházíme určité analogie. Domníváme se však, že spíše než na kaceřovský zámek navazuje radnice v tomto ohledu přímo na architekturu soudobé Itálie. Některé kamenické práce jsou naopak takřka identické. Jedná se zejména o řešení několika vnitřních portálů [43] a shodného pojetí krbů. Kaceřovský krb [44] i krb v hlavním sále plzeňské radnice [45] charakterizují vysoké volutové konzoly na menším soklu, které ohraničují ohniště. Jejich překlady mají plné kladí s vydutým vlysem a bohatě profilovanou římsou. Zatímco profilování je téměř totožné, štítové nástavce se podstatně liší. Proto zde naléhavěji než jinde vyvstává otázka užívání grafických předloh.

Olga Frejková¹⁴³ a Ondřej Jakubec¹⁴⁴ se zabývali vlivem čtvrté knihy Sebastiana Serlia na obě stavby. V originále tato kniha vyšla již v roce 1537, otázkou však je, jakým způsobem se dostala do místního prostředí. Frejková se domnívá, že bylo použito jejího německého překladu od Petera Cocka van Aelst z roku 1542, jenž byl později (r. 1550) pojat do latinského vydání knihy Blumovy. Zároveň uvádí, že na Kaceřově byl jistě její původní italský originál, neboť karyatidy sálového krbu jsou přímou a podrobnou kopií titulního listu prvního a druhého vydání čtvrté knihy, které do německého překladu nebyly pojaty.

Jan Muk¹⁴⁵ pracuje s dnes všeobecně rozšířenou hypotézou, že se Giovanni de Stazio před příchodem do Plzně pravděpodobně zúčastnil pozdních etap výstavby Kaceřova.¹⁴⁶ Ač je tedy téměř jisté, že výše uvedené kamenické prvky viděl právě v Kaceřově, při jejich bližším porovnání se čtvrtou Serliovou knihou nacházíme v jeho práci více shod

---

¹⁴² MENCL 1961, 52–53.

¹⁴³ FREJKOVÁ 1941, 168.

¹⁴⁴ JAKUBEC 2005, 100.

¹⁴⁵ MUK 1986, 198.

¹⁴⁶ Tomu by nasvědčovala především skupina plzeňských edikukových portálů, které opakují kaceřovský nádvoří portál a jež buď pocházejí přímo od Giovanniho de Stazii, nebo na jeho práci bezprostředně navazují.

než v Kaceřově (na radnici krbová římsa přesněji kopíruje římsu ze Serlioova krbu s hermovkami [46] a také štítový nástavec více odpovídá Serlioovu zobrazení). Můžeme tedy předpokládat, že stavitel pouze neopakoval vzory z Kaceřova, nýbrž že vycházel ze stejného primárního zdroje.

Komparace vnitřních prostor obou budov je obtížnější. Jednak Koulova rekonstrukce plzeňské radnice, která v mnohém zásadně změnila její interiéry, vycházela právě z kaceřovského tvarosloví, jednak je interiér kaceřovského zámku stále v opravách po požáru v roce 1912.

4.4. Renesanční zámek v Horšovském Týně a Schwarzenberský palác v Praze

Zatímco stavitel kaceřovského zámku není znám, stavitele zámku v Horšovském Týně [41] známe již také jménem. Byl jím italský mistr Agostino Gali, který je znám též z práce na hradčanském **Lobkovickém (Schwarzenberském)**¹⁴⁷ **paláci** [47] po požáru Pražského hradu v roce 1541. Tento mistr, ač Ital, se dokonale přizpůsobil českému prostředí a svým dílem se podílel na vzniku „české renesance“. Patřil k okruhu těch mistrů, kteří se podíleli na Stellově stavbě pražského královského letohrádku a pro panovníka i přední zemskou šlechtu začali v městském prostředí pražském či z několika starších gotických hradů na českém venkově vytvářet zámky podle nového vkusu, ale ještě s bohatými štíty, s vysokými střechami a malebně prorýsovanými plochami průčelí tak, jak tomu bylo v našich městech už dříve v gotice.¹⁴⁸

Právě štíty lobkovických staveb jsou analogií plzeňského řešení.¹⁴⁹ Původní, renesanční štíty jsou na **zámku v Horšovském Týně** na průčelí a nádvoří [48], ale jejich členění je jednodušší, než jaké jsme viděli na plzeňské radnici. Obě stavby využívají zajímavého architektonického prvku, který je možné charakterizovat jako dvě spojené voluty s čučkem na vrcholu [49].¹⁵⁰ Také vnitřní prostory zámku v Horšovském Týně představují analogii plzeňského řešení. Zaklenutí místností valenou klenbou s lunetami s hřebínky a koutovými lunetami se právě zde v našem prostředí objevilo poprvé [50], v mázhauzu plzeňské radnice je tento prvek opakován.

---

¹⁴⁷ Agostino Gali svůj palác vybudoval pro Jana mladšího Popela z Lobkovic. V roce 1594 byl Lobkovicím zkonfiskován za urážku majestátu. Majetkem Schwarzenberků se stal roku 1719.

¹⁴⁸ MENCL 1961, 53.

¹⁴⁹ Jarmila Krčálová poukazuje na obdobné využití štítů ještě na zámku v Litomyšli. In: KRČÁLOVÁ 1985, 58.

¹⁵⁰ Tento prvek korunuje nádvoří štítů Horšovského Týna a okraje postranních štítů radnice v Plzni.

Štíty Schwarzenberského paláce na Hradčanech [51] jsou členěny stejným způsobem, jaký jsme viděli v Plzni. Nepatrný rozdíl je v použití volutových konzol nesoucích nejvyšší části štítu: na místo volutových konzol posazených na hlavice pilastrů v případě plzeňských štítů se na Schwarzenberském paláci uplatňuje pouze pilastr, jehož dřík je modelován do volutové konzoly, jež ve spodní části přechází v nízký sokl. Plzeňské štíty působí oproti pražským jemněji také proto, že římsa není tak prostorově výrazná a ani pilastry tolik nevystupují ze zdiva.

Jednotným prvkem lobkovických staveb je využití sgrafit pro výzdobu štítů. Také v Plzni radniční štíty nesly sgrafitovou výzdobu. Ta se však ve své původní podobě nedochovala a při Koulově rekonstrukci na začátku 20. století nebyla obnovena

4.5. Analogie mezi českými radnicemi

Zaměříme-li se na další radniční budovy na našem území, přesnou analogii plzeňské radnice nenalezneme. Století 16., do něhož spadá její výstavba, bylo specifickým obdobím v dějinách českých měst. Po nástupu Ferdinanda I. Habsburského na český trůn na města silně dolehla posílená absolutistická moc rakouského panovníka. Roku 1528 Ferdinand městům odebral právo na konání krajských sjezdů a později i na tzv. „velké obce“. Takto výrazný zásah do práv nižších stavů nezůstal bez odezvy – záhy se začala utvářet protihabsburská koalice charakteristická také protikatolickými postoji. Po roce 1547, kdy došlo k porážce protestantů u Mühlberku, byla rozprášena opozice i v Čechách. Téměř všech českých měst se dotkly tvrdé represe. Z hlediska vývoje radnic je důležité, že byla opět zavedena instituce královského rychtáře jako nadřízeného orgánu městské rady, ale také konfiskace veškerého pozemkového vlastnictví, pokuty a další tresty za odboj. Výjimku tvořily České Budějovice, Ústí nad Labem a Plzeň – coby věrná města byla nejen ušetřena, nýbrž získala další výhody.¹⁵¹ V roce 1554 se navíc Plzeň stala dočasným sídlem zemské správy; před morem sem utekli nejen zemští panovníci, ale půl roku zde pobýval i samotný panovník. Tak se stalo, že Plzeň byla v popředí politického života v době, kdy ostatní česká města zažívala nucený útlum. Výstavba nové reprezentační radnice byla v té době v jiných městech prakticky vyloučena.¹⁵²

---

¹⁵¹ FIŠERA/KIBIC 2009-2010, 65.

¹⁵² To ale neznamená, že by v Čechách renesanční radnice nevznikaly – spíše než k výstavbě nových však docházelo k nuceným opravám a přestavbám starších radničních budov.

Karel Kibic ukazuje, že plzeňská radnice představuje v rámci dalších renesančních radnic specifický kompoziční typ. Označuje jej jako typ šířkový. Jiným příkladem z této skupiny by byla **radnice v Prachaticích [52]** vystavěná v letech 1570–1571. Jedná se o dvoupatrovou stavbu s věžičkou nasazenou na sedlové střeše. Je řešena jako v té době moderní palác s pravoúhlou dispozicí šířkově zasazený do prostoru náměstí [53].¹⁵³ Její autorství je sporné, jisté však je, že byla vybudována některým italským mistrem. Jarmila Krčálová poukazuje na možné autorství Baldassara Maggiho.¹⁵⁴ Průčelí prachatické radnice Krčálová odvozuje od radnice plzeňské. S plzeňskou radnicí ji spojuje především celková kompozice architektonického tvaru: palácové pojetí budovy, pravidelné rozmístění okenních os prozrazující vnitřní uspořádání prostoru (jedna trojice a jedna dvojice oken). Na rozdíl od Plzně se však v Prachaticích nesetkáváme se zvýrazněním přízemí mohutnou rustikou a také členění pater je odlišné. Prachatická radnice má bosáží zvýrazněný pouze portál a obě nároží. Do nárožní bosáže je vevázána kordonová římsa, na niž nasedají okna v prvním i druhém patře. Všechna okna prachatické radnice jsou sdružená a na rozdíl od oken radnice plzeňské jednotná svojí velikostí. Sgrafitová výzdoba prachatické radnice má podobnou ikonografii jako původní výzdoba radnice plzeňské: v přízemí jsou mezi okny výjevy se staročeskými nápisy, v nadokenním pásu nápisy latinské. Pás mezi okny prvního a druhého patra zdobí scény *Šalamounova soudu*, *Starší židovští před Danielem*, *Zuzana v lázni*, *Soud dvanácti soudců* a *Potrestání nespravedlivého soudce*. Vlys nad okenním páskem druhého patra zdobí v oválných kartuších alegorie ctností. Celková ikonografie průčelí se zaměřuje na soudcovskou činnost městské rady.¹⁵⁵

Souvislost s plzeňskou radnicí nacházíme také v případě **radnice ve Stříbře [54]**. Zdejší radniční budovu po zásahu blesku roku 1588 obnovili a rozšířili italští mistři z plzeňské kolonie. Hlavním stavitelem byl Albrecht Gryson, kamenické články vytvořil Bartoloměj Laghi (zvaný Škarpalín), dále se účastnili Jan Vlach a Denetín. Opravy byly dokončeny již roku 1589, sgrafita vytvořil Jan Vlach o rok později.¹⁵⁶ Stříbrská radnice je opět šířkově rozložena a má mohutné, zvýrazněné přízemí [55]. Nenacházíme zde však mohutnou bosáž, jakou jsme viděli v Plzni, nýbrž jemnou výzdobu sgrafitovými psaníčky. Obě nároží jsou v celé své výšce zvýrazněna

¹⁵³ FIŠERA/KIBIC 2009-2010, 117.

¹⁵⁴ KRČÁLOVÁ 1986, 73.

¹⁵⁵ FIŠERA/KIBIC 2009-2010, 119.

¹⁵⁶ Je pravděpodobné, že pod tímto jménem se opět skrývá postava Giovanniho da Statia. In: Scheibl 1912. Dnešní sgrafita pocházejí z 19. století, vycházejí však ze sgrafit původních. FIŠERA/KIBIC 2009-2010, 158.

sgrafitovou bosáží, kamenná bosáž zdobí pouze jednoduchý, půlkruhový portál. Ten má obdobnou formu jako v Plzni. Patky portálového záklenku dosedají na výraznou římsu, ve vrcholovém klenáku je vytesán městský znak. V horní části portálu jsou klenáky zakončeny hladkým kamenným vlysem. Okna prvního patra jsou propojena společnou nadokenní a podokenní římsou. Průčelí radnice je ukončeno trojicí mohutných štítů členěných průběžnými římsami a pilastry nesoucími čučky. Křídla obou bočních štítů tvoří zvrácené voluty, střední štít zdobí vykrojená těla delfínů po vzoru severské renesance.¹⁵⁷

4.6. Plzeňská radnice v kontextu evropského stavitelství

V textu věnovaném komparaci plzeňské radnice se zámek Kaceřov jsme naznačili, že Giovanni de Stazio mohl přejímat zahraniční vzory z architektonického vzorníku Sebastiana Serlia. Zde se problému zahraniční inspirace budeme věnovat hlouběji. Čtvrtá Serlioova kniha přináší vedle řady kamenických prací a detailů stavebních prvků také několik nákresů průčelí. Mezi nimi se objevuje motiv přízemí akcentovaného mohutnou bosovanou plochou s jednoduše proříznutým otvorem hlavního portálu [56]. Jeho půlkruhový oblouk je zdůrazněn vějířem klenáků, které přesně zapadají do kvádrů ostatní rustiky. Od pat portálového záklenku probíhají celou šíří fasády hladké vlysové pásy, na nichž jsou posazena jednoduchá obdélníková okna. Bosované přízemí je zakončené výraznou římsou, na niž dosedají architektonické prvky dalších pater. Velmi podobným způsobem je řešeno přízemí plzeňské radnice: také zde je členění přízemí odvozeno od jednoduchého portálu hladce proříznutého do monumentální rustikové plochy. Otázkou však je, zda stavitel tuto formu odvodil ze Serlioovy knihy, či z některé italské stavby využívající obdobné kompozice.

Příkladů obdobného řešení přízemí v Itálii nalezneme celou řadu. Nejen vstupní portál plzeňské radnice, ale celá skupina plzeňských bosovaných portálů¹⁵⁸ od radnice odvozených stojí v dlouhé vývojové řadě počínající portály raně renesančních florentských paláců typicky vykrojenými do mohutné rustiky přízemí. Jak ale upozorňuje Jaromír Kovář, plzeňská kolonie italských mistrů nenavazovala na tyto

¹⁵⁷ FIŠERA/KIBIC 2009-2010, 158.

¹⁵⁸ Portál domu č. p. 289, monumentální portál domu „U Salzamanů“ č. p. 90, portál domu č. p. 136, portál č. p. 137, portál domu „U bílé růže“ č. p. 2-3, portály domu č. p. 98 atd.

stavby, nýbrž na jejich římskou klasickou modifikaci, jak ji vytvořil Bramante na bráně vatikánského Belvederu [57].¹⁵⁹

Z architektonické práce Raffaelovy stojí plzeňské radnici nejbližší portál florentského **Paláce Pandolfini** [58]. Jeho tvary jsou však v porovnání s Plzní výrazně jemnější: úzký půlkruhový portál je lemován výrazně obdélnými klenáky, hlavní klenák je seříznut průběžným vlysovým pásem. Také Rafaelovi žáci pracovali s tímto typem portálů. Gulio Romano zvýrazňuje mohutnými klenáky portál **Paláce del Te** v Mantově (dokončen 1534) [59]; jeho paty nasedají na hladké římsy a hlavní klenák z hmoty průčelí vystupuje zřetelněji než ostatní části portálu. Arkády nádvořího průčelí mají hlavní klenáky seříznuté průběžným vlysem. Rustika Paláce Te stejně jako rustika **domu Gulia Romana** v Mantově [60] je ovšem přizdobována jinými plastickými články. Dům v Mantově má sice portál utvářený jiným způsobem, analogicky k plzeňskému portálu je však řešeno orámování oken. Trojice klenáků ve vrcholu okenních oblouků je zde seříznuta výraznou římsou.

Za přímý vzor či podnět italským mistrům v Plzni považuje Kovář tvorbu klasicistů severní Itálie, zejména Michelangela Sanmicheliho. Tento architekt školený ve Veroně poznal Řím, odkud čerpal uměleckou inspiraci ze staveb Raffaelových a Bramantových, ale i z antických památek. Sanmicheli se stal praktickým průkopníkem klasicistního proudu, který současně krystalizoval v Serliově teorii. V inspiraci Sanmicheliho stavbami přinesli italští mistři do Plzně pokrokové umělecké formy představující jeden z vrcholů současné italské architektury.¹⁶⁰

Dvě Sanmicheliho stavby ze 30. let 16. století se nacházejí ve Veroně. Portál **paláce Canossa** [61] ovlivňuje vzhled přízemí podobně, jak jsme viděli v Plzni: od pat portálového záklenku vychází římsa ve stejné výšce, v jaké leží horní zakončení okenních otvorů. Ty jsou však přece jen umístěné nepatrně nad ní, takže je římsa okny dělena na menší úseky. V **Paláci Pompei** [62] sice nenarážíme na členění přízemí vycházející od portálových patek, určitou analogií však je zakončení klenáků portálu průběžným vlysovým pásem. Vzhledem k tomu, že obě stavby vznikly o celé desetiletí dříve než plzeňská radnice, nelze vyloučit, že se právě zde de Statia inspiroval přímo ještě v době pobytu v Itálii. Za přesnou analogii plzeňského řešení Kovář považuje přízemní bosované portály **paláce Malfatti** ve Veroně [63]. Jelikož ale jeho datace spadá až do doby kolem roku 1550, je v tomto případě přímý vliv na plzeňskou radnici

---

¹⁵⁹ KOVÁŘ 1958, 22.

¹⁶⁰ KOVÁŘ 1958, 22.

vyloučen. Úplnou analogií jsou také postraní portály **Porta Nuova** ve Veroně [64]. Ze staveb dalších italských architektů připomeňme například ještě vstupní arkádu **paláce Corner** v Benátkách od Jacopa Sansovina z roku 1532 [65].

V roce 1530 si dal pozdější papež Pavel III.¹⁶¹ ze slavného rodu Farnese v Caprarole u Viterba vybudovat **vilu Farnese** [66]. Jedná se o palác svojí architekturou příznačný pro dobový vkus: monumentální kamenný blok o třech podlažích spočívá na pentagonální základně. Jednotlivá podlaží jsou oddělena výraznými římsami. Palác navrhl Antonio da Sangallo v návaznosti na florentské paláce quattrocenta, jak je patrné z mohutné hmoty obvodových zdí členěné drobnými, pravidelně rozmístěnými okny. Korunní římsa bývá připisována Michelangelovi. Stavbu po Michelangelově smrti dokončil Vignola. Jeho největším přínosem pro tuto stavbu bylo kruhové vnitřní nádvoří. Bosované arkády tohoto nádvoří jsou opět analogií k plzeňskému řešení [67].

Stavitel plzeňské radnice nevyužil již známou kompozici pouze pro vybudování přízemí. Monumentálně zvýrazněné přízemí a výškově nestejná další patra se objevují na řadě italských budov (například **palác Spada** v Římě z roku 1540 [68]). Celá základní struktura průčelí plzeňské radnice s nadokennými římsami a okenním ostěním se přesně shoduje s římským řešením Antonia da Sangalla. Ten v roce 1543 v ulici Via Giulia vybudoval **palác Sacchetti** [69].

Spektrum staveb, které využívají stejný zásobník tvarů a forem jako plzeňská radnice, je, jak jsme viděli, poměrně široký. Pro pochopení jejího významu jsou zásadní nejen ty stavby, které mohly mít na její vznik přímý vliv, ale také stavby další, soudobé, u nichž se přímá souvislost nedá předpokládat. Zejména uvedené stavby Sanmichelioho a Sangallovy, jejichž autorství zaručuje, že se nejedná o druhořadá díla, poukazují na význanou hodnotu plzeňské radnice v kontextu evropského stavitelství. Jestliže totiž radnice vznikala současně s jejich stavbami, pak se nejedná o dílo konzervativní, nýbrž soudobé s moderní italskou tvorbou.¹⁶² V českém prostředí se tím plzeňská radnice řadí mezi nejvýznamnější renesanční památky, které svými formami ovlivňovali další směřování uměleckých snah nejen soudobých tvůrců, ale i řady stavitelů pozdějších dob.¹⁶³

---

¹⁶¹ Papežem se stal roku 1534.

¹⁶² Srov. MUK 1986, 198.

¹⁶³ Například Antonín Wiehle v Praze vybudoval několik činžovních domů, na kterých více méně přesně reprodukuje trojici štítů na průčelí plzeňské radnice. Jmenujme alespoň činžovní dům v Sadové ulici [70].

5. Další vývoj radničního komplexu

V předchozích kapitolách jsme se věnovali komplexu plzeňské radnice, jeho popisu, historii a uměleckým analogiím v době její vzniku a krátce po něm, tedy stále ještě v období renesance. Ovšem i další historický vývoj tohoto komplexu se podepsal na jeho současné podobě. Abychom lépe porozuměli současnosti plzeňské radnice ve všech jejích funkcích, je nezbytné stručně se seznámit také s jejím dalším vývojem v průběhu novověku a zejména pak s rozsáhlou rekonstrukcí z počátku 20. století, která současnou podobu radnice v mnohém přímo utvořila.

5.1. Plzeňská radnice v kontextu evropského stavitelství

Významnější změny ve vývoji radnice přineslo teprve 18. století: změny v městské samosprávě doprovázely změny stavební. Městská samospráva byla omezena ve prospěch císaře – purkmistr se stal jeho pouhým úředníkem a obecní správa byla přetvořena v magistrát.

Z počátku 18. století pochází nástropní freska v purkmistrově pracovně připisovaná Juliu Luxovi [71]. Markéta Čekanová¹⁶⁴ ji datuje rokem 1730, podle novinového výstřižku z roku 1917¹⁶⁵ by byla ještě o něco starší: „*Pravděpodobně vznikla malba tato brzy po uzavření míru v Požarevci roku 1718, kteréžto době odpovídá také celkové uspořádání i provedení.*“ Malba o rozměrech 3 x 4 metry znázorňuje alegorii vítězství císaře Karla VI. nad Turky. Centrem kompozice je letící orel chrlící krvavé blesky, který v pravém pařátu drží zkrvavený meč, v levém nese hlavu poraženého nepřítele. Bezhlavé tělo leží ve spodní části výjevu mezi poraženými spojenci (Francouz, Ital a Španěl). Kromě nich je zde zobrazena ještě ženská postava, již je možné identifikovat jako odalisku a na niž rovněž míří jeden z blesků. V horní části obrazu jsou dva andělkové, z nichž jeden pobízí vítězícího orla žezlem a druhou rukou ukazuje na nepřátele. Druhý andělek nese v obou rukou vavřínový věnec, jímž se chystá ověnčit císařskou korunu vznášející se nad monogramem C VI.

Novější stavební činnost je na radniční budově doložena roku 1768. Tehdy byla nově zaklenuta místnost v prvním patře severně od velkého sálu, podobná klenba je také v nejsevernější části západního křídla. Během této přestavby nově vzniklo v západním křídle rovněž dvouramenné schodiště v místě dnešního schodiště šnekového. Z konce

¹⁶⁴ ČEKANOVÁ 2008, nepag.

¹⁶⁵ Původ výstřižku není uveden, výstřižek je součástí pozůstalosti Ladislava Lábka. AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 8.

18. století pocházel též balkonek proražený z hlavního sálu v prvním patře budovy [72]. Přesné datum jeho vzniku není známo, Dobroslav Líbal¹⁶⁶ však poukázal na střelecký terč z roku 1793, jenž vyobrazuje radnici i s balkonem. Pozůstalost Ladislava Lábka naopak obsahuje vyobrazení plzeňské radnice s balkonem a letopočtem 1642, původ tohoto zobrazení ovšem není známý.¹⁶⁷ Naopak i v pozdější době ale můžeme narazit na veduty zobrazující radnici v původní podobě [73],¹⁶⁸ proto je obtížné založit dataci pouze na základě uvedeného vyobrazení.

V roce 1820 byla vystavěna věznice ve Veleslavínově ulici, s níž byla radnice propojena dvorem. V souvislosti s její stavbou byl stržen štít na severní straně radnice. Roku 1848 přibylo na dvoře další stavení od radnice oddělené kamennou bránou [75]. O dva roky později se městská samospráva znovu dostala ke svým právům. Magistrát jí sice ustoupil, ale radnici muselo město postoupit c. k. Krajskému soudu. Obecní úřady měly svoji agendu v přízemí budovy a jejich místo bylo vedle soudních kanceláří nepatrné. O projektu nové soudní budovy se jednalo již roku 1855, ale komise k tomu zvolená neuznala její potřebu. Hlavním důvodem k zamítnutí projektu byly obavy z jeho financování (náklady by činily asi 5.000 až 6.000 zlatých k. m.). Proto město raději dalo k dispozici první a druhé poschodí radnice a spokojilo se s přízemkem. Do budoucnosti se předpokládalo přenesení městského úřadu na Štěpánské náměstí (Kopeckého sady), kde měl být pohromadě s okresním soudem.¹⁶⁹ V souvislosti s působením soudu v radniční budově byla částečně upravena půdorysná dispozice prvního a druhého patra [76]. Největší změnu prodělal prostor vedle hlavního sálu, jinak se jednalo v podstatě jen o přidání příček. Jelikož ani po těchto úpravách radnice neposkytovala dostatek místa rozsáhlé úřední agendě starého Rakouska, bylo rozhodnuto zvýšit stavbu v traktech kolem dvora o jedno patro. V hloubkovém křídle byly zdi na západní straně probourány, čímž vznikl nový průchozí koridor. I zde byly stávající příčky ještě obohaceny o další, nově vzniklé prostory byly vázány pouze na jednu okenní osu. V novém patře byly zřízeny dvě místnosti pro úřad státního zastupitelství.¹⁷⁰

V 60. letech 19. století zažívala Plzeň mohutný technický a hospodářský rozmach, jenž si vynutil další rozšiřování obecní agendy. Proto bylo v roce 1864 plánováno

---

¹⁶⁶ LÍBAL 1977.

¹⁶⁷ AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 9.

¹⁶⁸ Např. pohled na plzeňské náměstí od Vincence Morstadta datovaný okolo roku 1820 [74].

¹⁶⁹ LÁBEK 1930, 36.

¹⁷⁰ KŮSOVÁ 2012, 17.

zajistit novou místnost pro zasedání rady. O pět let později, roku 1869, pak došlo k zakoupení Císařského domu, do něhož byla přenesena obecní správa. Spojení domu s radnicí bylo zajištěno nově zřízenou předsíní poblíž schodiště [77]. Téhož roku byla také novou bání opatřena radniční věžička.

Krajský soud opustil radniční budovu až v roce 1902, kdy se přestěhoval do nového „justičního paláce“ v bývalém dominikánském klášteře. Po více než padesáti letech působení krajského soudu byla budova ve velmi špatném stavu, proto Plzeňané přistoupili k mohutné rekonstrukci své radnice.

5.2. Rekonstrukce v letech 1902–1910

Rekonstrukci mapují záznamy ze zasedání stavební komise a korespondence mezi Janem Koulou a Centrální komisí pro zachování památek ve Vídni deponované v Archivu města Plzně.¹⁷¹ Vedle plánu radnici rekonstruovat existoval ještě plán na její demolici. Roku 1903 byla sestavena komise rozhodující mezi uvedenými možnostmi. Členy komise byli mimo jiné Jan Koula, Antonín Balšánek či Josef Strnad. Podnět ke zbourání byl zamítnut vzhledem k velké historické a umělecké hodnotě objektu.

Provedení přípravných prací, zaměření stávajícího stavu budovy včetně zakreslení všech architektonických detailů zajišťoval městský stavební úřad pod vedením inženýra Farkače. Dokumentace byla dokončena v roce 1905. Projekty na úpravu radnice (na rekonstrukci schodiště, přestavby ve třetím patře a sgrafitovou výzdobu průčelí) byli pověřeni Jan Koula, Antonín Balšánek a Jan Vejrych, který však ze soutěže z osobních důvodů odstoupil. Plzeňská stavební komise požadovala, aby rekonstrukce proběhla v duchu původní architektonické úpravy, a to včetně dekorativní výzdoby, aby „v každém směru slohově netrpěla“.¹⁷²

Rozhodčím nad projekty se na žádost městské rady stal Antonín Wiehl, jenž vybral jako vítězný Koulův návrh [78]. Pro jeho přijetí se vyslovil zejména proto, že na rozdíl od Balšánkova návrhu [79] vyhovoval také z archeologického stanoviska, čímž lépe zachovával původní ráz budovy.¹⁷³ Nová kování a další zámečnické práce navrhl

---

¹⁷¹ AMP, kart. 541, inv. č. 256/I 02.

¹⁷² AMP, kart. 541, inv. č. 256/I 02.

¹⁷³ Zatímco Koulův návrh byl koncipován skutečně pouze jako restaurátorský zásah, Antonín Balšánek v podstatě vybudoval projekt na celkovou obnovu radnice. Kromě sgrafitové výzdoby, která nijak nekorespondovala s dochovanými fragmenty na fasádě, Balšánek navrhl také dvě varianty úpravy celé severní strany náměstí [80–81]. In: NTM, Fond 22.

František Beneš na základě pečlivého studia dochovaných památek Kaceřova.¹⁷⁴ Beneš prováděl také veškeré technické práce spojené s rekonstrukcí.

5.2.1 Rekonstrukce interiéru

Havarijní stav krovu a stropu třetího patra radnice, vychylující se štíty [82] a dezolátní stav komínů [83] si vyžádaly, že právě v těchto místech roku 1908 začala první etapa oprav. Koula dokonce navrhoval jejich demolici a nahrazení přesnými replikami, nakonec se ale původní štíty podařilo upevnit a demolice nebyla nutná. Ve třetím patře, kde spojením několika místností vznikly prostory nové galerie, došlo k výměně krovu, která umožnila osvětlení galerie svrchu. Strop je zdobený štukem, nový sál prostupuje do půdních prostor. Na západní straně vznikl vybouráním patra originální prostor, jehož dominantou je kovové schodiště připomínající Eiffelovy konstrukce [84]. Podle schodiště se místnosti přezdívá „Eiffelka“.¹⁷⁵ Na severní nádvoří části byla nově zřízena terasa [85].¹⁷⁶

Do nižších pater přecházela rekonstrukce pouze pozvolna. Druhé patro neprodělalo výraznější změny, pouze bylo dispozičně vráceno do stavu před úpravami c. k. Krajského soudu. První patro bylo zachováno v původní podobě, při rekonstrukci hlavního sálu byla objevena de Statiova freska Ukřižování [28]. V západním traktu bylo dvouramenné schodiště nahrazeno šnekovitým. Sklepní prostory byly adaptovány na restauraci, v místnosti pod mázhauzem vznikl nepůvodní hrotitý oblouk [22].

Největší změnou v interiéru byla výstavba nového schodiště [86]. Dřívější schodiště, které již také nebylo původní prací Giovanniho da Statia, bylo podstatně menší a orientované jiným směrem [87]. Nejvyšší schodišťové rameno přechází v galerii, od níž je odděleno kovanými dvířky. Prostoru vévodí dva secesní sloupy s lampami umístěné na pilířích pod nejvyšší částí schodiště [88]. Zábradlí vytvořil Jan Koula podle předlohy z Kaceřova.

Některé stavební prvky vzešlé z rekonstrukce Koula přidával, aniž by tím vycházel z původního či dochovaného stavu budovy.¹⁷⁷ Tak se také dveřní portály vedoucí ze schodiště, ač byly původně velmi prosté bez jakékoliv výzdoby, staly kopiemi portálů v hlavním sále. V podstatě celý vnitřní prostor radnice získal řadu nových detailů

¹⁷⁴ LÁBEK 1930, 37.

¹⁷⁵ Traduje se, že původně mělo být schodiště osazeno na zaoceánský parník, který údajně vyrobily plzeňské Škodovy závody.

¹⁷⁶ Při pohledu ze dvora ji kryje atika kopírující typ z Kouřimské brány v Českém Brodě.

¹⁷⁷ Snažil se co nejvíce dosáhnout oné požadované stylové jednoty. Nové dekorativní prvky měly zajistit, aby byl objekt radnice vnímán jako plně renesanční. Dnes se zdá, že tohoto požadavku dosáhl dokonale, neboť většina Plzeňanů netuší, že radnice prošla takto mohutnou rekonstrukcí.

založených na vlivu kaceřovských stavebních typů. Jejich přesnou replikou jsou například toskánské sloupy v prostoru hlavního schodiště nebo kamenné zábradlí s motivem pletence na arkádě ve třetím patře [89]. Čabrakové patky kleneb, které se uplatňují téměř ve všech částech budovy, se na fotodokumentaci radnice před rekonstrukcí ani na plánech dochovaného stavu nenacházejí.

5.2.2 Exteriér

Změny v exteriéru stavby přineslo na jedné odstranění některých architektonických prvků, které byly k budově připojeny v pozdějších obdobích (zejména balkonek proražený z hlavního sálu), motivované snahou navrátit se k původnímu architektonickému tvaru. Na druhé straně byla součástí rekonstrukce kompletní přeměna značně poničené fasády. Základní požadavek, aby nová sgrafita byla v renesančním duchu, jak jsme již viděli, Koulův návrh splňoval. Přesto došlo ke konfliktu mezi plzeňskou stavební radou a c. k. Centrální komisí pro zachování uměleckých historických památek ve Vídni. Komise vycházela z Rieglovy „ceny stáří“ a zasazovala se o ponechání rezného zdiva bez omítky. S tímto záměrem byly zbytky původního sgrafita odstraněny. Když však bylo zdivo kompletně odhaleno, ukázalo se, že stavitel počítal s jeho omítnutím (nebylo uzpůsobeno přímému pohledu diváků).¹⁷⁸ Konflikt o provedení sgrafitové výzdoby se velmi protahoval, vídeňská komise ji povolila až v roce 1910¹⁷⁹ a ještě v témže roce byla práce dokončena.

Nejdominantnější část sgrafitové výzdoby je v prvním poschodí [91]. Zdobí jej městský znak s andělem [7] umístěný mezi oběma skupinami okenních os spolu s postavami tří panovníků, jimž Plzeň vděčí za své založení a různé výsady (Václav II., Jan Lucemburský a Rudolf II.) [92]. Nad okny prvního patra jsou vymalované trojúhelníkové frontony, kterými Koula zohlednil dochované zbytky renesančních sgrafit.

Čtyři nápisové pásky ve druhém patře vysvětlují jednotlivá pole městského znaku [93]. Pod okny třetího patra probíhá nepřetržitý vlys dělený na pět podélných polí

---

¹⁷⁸ SCHEIBL 1912, 84.

¹⁷⁹ Jak je patrné z dobového tisku, Plzeňané spor velice nelibě nesli: „*Jak známo, bylo provedení práce této vinou c. k. ústřední komise pro starožitnosti a umělecké památky velmi protahováno a bylo nejhlavnější příčinou, proč lešení na radnici zůstalo tak dlouho státi.*“ (SCHEIBL 1905 — Jaroslav SCHEIBL: Oprava naší radnice. In: Plzeňský obzor, 1905, č. 31);

„(...) kolem radnice zbudované lešení zatím již do té míry setlelo, že prý vlastně nejprve se bude muset začít s opravou lešení samotného.“ (Plzeňské nezávislé listy VII, 1905, č. 41 citováno dle výstřižku v pozůstalosti Ladislava Lábka in: AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 8.) Pohled na radnici obestavěnou lešením byl v prvních letech 20. století natolik obvyklý, že se stal součástí dobových vyobrazení města. [90].

s výjevy, které předvádějí hlavní zaměstnání Plzeňanů (zpracování kovů [94], pivovarství, obchod [95], potravinářské živnosti [96], stavitelství, sochařství [97]), a mezi nimi jsou v kartuších příslušné emblémy [98]. Pole mezi okny třetího patra zdůrazňují, že v těchto činnostech města rozhoduje právo, spravedlnost a pravda [99], a to ve válce i míru [100]. Po stranách třetího patra jsou alegorické postavy drába a písaře [101].¹⁸⁰ Fasádu zakončuje dvojitá římsa a ornamentální vlýs s kartuší a letopočtem 15AD58. Tato kartuše byla součástí původních sgrafit a při rekonstrukci byla obnovena do původního stavu.

V návrhu nové sgrafitové výzdoby Koula zohledňoval výzdobu Míčovny na Pražském hradě [102]. Sám upozorňoval na podobnost sgrafitové výzdoby tohoto objektu především s relikty ornamentů dochovaných na vlýsu pod korunní římsou [103].¹⁸¹ Vzorem pro kompozici průčelí byly jak zpracováním, tak tematicky další české radnice – kartuše vysvětlující obsah městského znaku zdobí například radnici v Prachaticích.

Nádvorní fasáda [9] je zdobena sgrafity iluzivně napodobujícími bosáž. Jednotlivé etáže budovy po celém jejím obvodu lemují pásy napodobující kaceřovská sgrafita. Pás běžících vln v nejvyšší části nádvorní fasády byl v původní výzdobě využit na kladí atiky plzeňské radnice.

Plány dokládající stav budovy před rekonstrukcí poukazují na další provedené změny. V přízemí západního traktu byly pod omítkou nalezeny původní okenní překlady, na místě druhé okenní osy od severu býval vstupní portál. V nádvorní části východního traktu byl vybudován výrazný rustikový portál, celé přízemí okolo dvora bylo vyzdobeno proškrabávaným kvádrováním, čímž byla tato část radnice opticky sladěna s hlavním průčelím.

Po celkové výtvarné stránce je rekonstrukce provedená Janem Koulou velmi zdařilá. Na základě jeho návrhů byla radnice zbavena později přidaných, nerenesančních částí. Hlavním mottem rekonstrukce byl návrat k původnímu architektonickému tvaru a zároveň zachování budovy jako plně funkční pro potřeby současné městské úřední agendy. Neorenesanční prvky, o něž byla radnice nově obohacena, nezastínily koncept původní stavby, nýbrž naopak v mnohém zdůraznily její umělecký účinek.

---

¹⁸⁰ Markéta Čekanová (ČEKANOVÁ 2008, nepag.) jejich přítomnost vysvětluje takto: „*Těmito figurami uzavřel Jan Koula renesanční vtíp fasády: dráb představuje vykonavatele radniční moci a písař s akty pod paží, jenž zvedá prst k ústům, naznačuje, že mnoho toho o chodu města ví, ale leccos nepoví.*“

¹⁸¹ KOULA 1911, 23. Tématem míčovny na Pražském hradě se zabýval též samostatně, např. in: Koula 1887–1888.

Závěr

Komplex plzeňské radnice měl v průběhu staletí bohatou historii. Plzeň jako jedno z nejpřednějších královských měst na přelomu středověku a renesance velmi usilovala o vlastní obecní samosprávu. Dějinný vývoj pohusitských Čech však nebyl jejím snahám získat rychtu do vlastních rukou příliš nakloněn. Teprve roku 1480, kdy se Plzeňané vyrovnali s posledním rychtářem, se začínají psát dějiny současného radničního komplexu.

Jeho nejvýraznější částí je budova tzv. Velkého domu vybudovaná v pokročilých formách renesančního slohu. Jak bylo výše prokázáno na základě formální analýzy renesančních architektonických památek, plzeňská radnice patří mezi nejvýznamnější renesanční památky v Čechách. Typologicky je příbuzná dalším profánním stavbám na našem území, zejména zámkům v Kaceřově a Horšovském Týně, dále Schwarzenberskému paláci v Praze či radnicím v Prachaticích a Stříbře. Po umělecké stránce je její architektura srovnatelná i se stavbami italské renesance, jednak z rukou Raffaelových žáků, především pak se soudobými stavbami Sanmichelioho, Sangallovými či Vignolovými. Mnohé detaily plzeňské radnice mohl její stavitel Giovanni de Statia čerpat jak z realizací v českém prostředí (především na Kaceřově), tak z traktátové literatury Sebastiana Serlia.

Po skončení renesančního období byl další vývoj radničního komplexu spjat především s působením c. k. Krajského soudu, které se zásadním způsobem podepsalo na jeho stavu. Změnu přinesl až počátek 20. století, kdy došlo k mohutné rekonstrukci plzeňské radnice v neorenesančním duchu.

Příbuznost plzeňské radnice s uměleckými formami užitými na zámku v Kaceřově je poměrně často prezentována v odborné literatuře, dalším stavebním analogiím na území Čech je věnováno podstatně méně místa. Komparace budovy se soudobou architekturou italskou je na okraji vědeckého bádání. Tato práce se pokusila plzeňskou radnici zasadit do základního rámce italské renesance, zaměřovala se však pouze na analýzu základního architektonického tvarosloví. Jistě zajímavou cestou pro další bádání by byla komparace plzeňské radnice s dalšími evropskými veřejnými budovami (především v německy mluvících zemích), a to nejen z hlediska umělecko-historického, ale především se zřetelem ke kulturní historii těchto budov. Vždyť právě bouřlivé dějiny plzeňského boje o osamostatnění městské samosprávy se staly podnětem pro vybudování takto reprezentativní radniční budovy, která je dodnes chloubou Plzeňanů.

Seznam obrazových příloh

- **Obr. 1 Komplex plzeňské radnice.** Dostupné na [www](http://vydra.fd.cvut.cz/Fotogalerie/200903Plzen/plzen.htm): <http://vydra.fd.cvut.cz/Fotogalerie/200903Plzen/plzen.htm>, vyhledáno 26. 11. 2012.
- **Obr. 2 Plzeňská radnice.** Dostupné na [www](http://www.kompletnisvatba.cz/svatebni-mista/plzen-mesto/radnice-plzen/): <http://www.kompletnisvatba.cz/svatebni-mista/plzen-mesto/radnice-plzen/>, vyhledáno 26. 11. 2012.
- **Obr. 3 Náměstí republiky** (mapka zobrazující rozložení budov radničního komplexu). In: AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 10.
- **Obr. 4 Císařský dům.** Reprodukce z: ČEKANOVÁ 2008, nepag.
- **Obr. 5 Pechovský dům.** Reprodukce z: ČEKANOVÁ 2008, nepag.
- **Obr. 6 Půdorys staré Plzně.** Reprodukce z: MENCL 1961.
- **Obr. 7 Plzeň — městský znak** (plzeňská radnice – sgrafitová výzdoba prvního patra). Reprodukce z: ČEKANOVÁ 2008, nepag.
- **Obr. 8 Radní protokol z let 1554–1567**, zápis ze 17. prosince 1554 o objednání cihel na stavbu radnice. In: AMP, inv. č. 19 – 1554–1567.
- **Obr. 9 Plzeňská radnice — pohled ze dvora.** Reprodukce z: ČEKANOVÁ 2008, nepag.
- **Obr. 10 Plzeňská radnice — pozdně gotická okna v nádvoří části západního traktu** (zaměření oken). In: AMP, inv. č. 1300, sign. Ts4b5/10.
- **Obr. 11 Plzeňská radnice — půdorys prvního a druhého patra.** Reprodukce z: FIŠERA/KIBIC 2009, 100.
- **Obr. 12 Plzeňská radnice — průčelí** (zaměření budovy). In: AMP, inv. č. 1300, sign. Ts4b5/29.
- **Obr. 13 Plzeňská radnice — vstupní portál.** Reprodukce z: KOVÁŘ 1958, obr. 7.
- **Obr. 14 Plzeňská radnice — mřížový vstupního portálu.** In: AMP, inv.č. M1302, sign. Ts3g2/21; inv.č. M 1302, sign. Ts3g2/32.
- **Obr. 15 Plzeňská radnice — přízemí.** Dostupné na [www](http://www.kompletnisvatba.cz/svatebni-mista/plzen-mesto/radnice-plzen/(detail)): [http://www.kompletnisvatba.cz/svatebni-mista/plzen-mesto/radnice-plzen/\(detail\)](http://www.kompletnisvatba.cz/svatebni-mista/plzen-mesto/radnice-plzen/(detail)), vyhledáno 26. 11. 2012.
- **Obr. 16 Plzeňská radnice — fasáda.** Dostupné na [www](http://www.kompletnisvatba.cz/svatebni-mista/plzen-mesto/radnice-plzen/(detail)): [http://www.kompletnisvatba.cz/svatebni-mista/plzen-mesto/radnice-plzen/\(detail\)](http://www.kompletnisvatba.cz/svatebni-mista/plzen-mesto/radnice-plzen/(detail)), vyhledáno 26. 11. 2012.
- **Obr. 17 Plzeňská radnice — stav průčelí r. 1904.** In: AMP, inv. č. 1300, sign. Ts4b5/32b.
- **Obr. 18 Císařský dům — ornamentální výzdoba v oblasti postranního západního štítu plzeňské radnice.** In: AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 10.
- **Obr. 19 Plzeňská radnice — zastřešení budovy.** Foto: archiv autorky.
- **Obr. 20 Plzeňská radnice — boční štít** (západní /východní štít). Reprodukce z: BALŠÁNEK 1929, obr. 144; BALŠÁNEK 1929, obr. 131.
- **Obr. 21 Plzeňská radnice — trojice štítů v průčelí budovy.** Dostupné na [www](http://www.kompletnisvatba.cz/svatebni-mista/plzen-mesto/radnice-plzen/(detail)): [http://www.kompletnisvatba.cz/svatebni-mista/plzen-mesto/radnice-plzen/\(detail\)](http://www.kompletnisvatba.cz/svatebni-mista/plzen-mesto/radnice-plzen/(detail)), vyhledáno 26. 11. 2012.

- **Obr. 22 Plzeňská radnice — hlavní sklepní sál** s nepůvodním hrotitým obloukem. Reprodukce z: ČEKANOVÁ 2008, nepag.
- **Obr. 23 Plzeňská radnice — zbytky původního vstupu do sklepních prostor.** Reprodukce z: ČEKANOVÁ 2008, nepag.
- **Obr. 24 Plzeňská radnice — mázhauz.** In: AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 10.
- **Obr. 25 Plzeňská radnice — hlavní sál** (východní / západní strana). Fotografie: archiv autorky; AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 10.
- **Obr. 26 Plzeňská radnice — zaklenutí hlavního sálu.** In: AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 10.
- **Obr. 27 Plzeňská radnice — hlavní sál, freska s námětem Ukřižování,** signována G.S., datována 1574. Reprodukce z: MERGL 1995, nepag.
- **Obr. 28 Plzeňská radnice — hlavní sál, freska s námětem Ukřižování,** signována G.S., datována 1574, detail — veduta. Reprodukce z: MERGL 1995, nepag.
- **Obr. 29 Plzeňská radnice — hlavní sál, votivní nápis z roku 1594.** Reprodukce z: LÁBEK 1930.
- **Obr. 30 Plzeňská radnice — hlavní sál, vnitřní portál** (fotografie / detail dveří). Fotografie: archiv autorky; archiválie in: AMP, inv. č. M 1302, sign. Ts3g2/25.
- **Obr. 31 Plzeňská radnice — hlavní sál, kamenný krb.** In: AMP, inv. č. M 1302, sign. Ts3g2/14.
- **Obr. 32 Plzeňská radnice — prostor na severní straně hlavního sálu —** atypické zaklenutí v rozích místnosti. Reprodukce z: ČEKANOVÁ 2008, nepag.
- **Obr. 33 Plzeňská radnice — pracovna purkmistra.** Reprodukce z: ČEKANOVÁ 2008, nepag.
- **Obr. 34 Císařský dům.** Reprodukce z: LÁBEK 1930, 53.
- **Obr. 35 Císařský dům — portál s letopočtem 1565.** Reprodukce z: KŮSOVÁ 2012, obr. 46.
- **Obr. 36 Dům č. p. 64 v Perlové ulici v Plzni — vstupní portál.** Reprodukce z: KOVÁŘ 1958, obr. 13.
- **Obr. 37 Císařský dům — fresková výzdoba v prvním patře budovy.** Reprodukce z: ČEKANOVÁ 2008, nepag.
- **Obr. 38 Císařský dům — fresková výzdoba v prvním patře budovy,** vojska vzdávají hold panovníkovi. In: AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 8.
- **Obr. 39 Císařský dům — fresková výzdoba v prvním patře budovy,** cechy vzdávají hold panovníkovi. In: AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 8.
- **Obr. 40 Císařský dům — fresková výzdoba v prvním patře budovy,** řády vzdávají hold panovníkovi (detail). Reprodukce z: ČEKANOVÁ 2008, nepag.
- **Obr. 41 Zámek v Kaceřově — nádvoří.** Dostupné na [www: http://udu.ff.cuni.cz/soubory/galerie/01%20Cechy/Macek%20-%20architektura%20renesance/slides/26%20Kacerov,%20zamek,%201540-56.html](http://udu.ff.cuni.cz/soubory/galerie/01%20Cechy/Macek%20-%20architektura%20renesance/slides/26%20Kacerov,%20zamek,%201540-56.html), vyhledáno 27. 11. 2012.
- **Obr. 42 Zámek v Horšovském Týně.** Dostupné na [www: http://www.ciur.cz/reference/kategorie/climatizer-plus-historicke-objekty](http://www.ciur.cz/reference/kategorie/climatizer-plus-historicke-objekty), vyhledáno 27. 11. 2012.
- **Obr. 43 Zámek v Kaceřově — vnitřní portál / plzeňská radnice — vnitřní portál.** Reprodukce z: ROŽMBERSKÝ 2007, nepag.; KŮSOVÁ 2012, obr. 61.
- **Obr. 44 Zámek v Kaceřově — kamenný krb.** Reprodukce z: LAUŽIL 1881, 17.

- **Obr. 45 Plzeňská radnice — kamenný krb** (detail). In: AMP, inv. č. M 1302, sign. Ts3g2/14.
- **Obr. 46 Sebastiano Serlio — předloha pro krb.** Dostupné na [www: http://archive.org/details/libroprimoquinto00serl](http://archive.org/details/libroprimoquinto00serl), vyhledáno 28. 11. 2012.
- **Obr. 47 Schwarzenberský palác v Praze.** Dostupné na [www: http://www.portalpraha.cz/schwarzenbersky-palac/](http://www.portalpraha.cz/schwarzenbersky-palac/), vyhledáno 28. 11. 2012.
- **Obr. 48 Zámek v Horšovském Týně — renesanční štíty.** Reprodukce z: BALŠÁNEK 1929, obr. 136; BALŠÁNEK 1929, obr. 137.
- **Obr. 49 Plzeňská radnice — detail štítů.** In: AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 10.
- **Obr. 50 Zámek v Horšovském Týně — zaklenutí vnitřních prostor.** Foto: archiv autorky.
- **Obr. 51 Schwarzenberský palác v Praze — štíty.** Reprodukce z: BALŠÁNEK 1929, obr. 122; BALŠÁNEK 1929, obr. 11.
- **Obr. 52 Radnice v Prachaticích.** Dostupné na [www: http://sumavskecyklotrasy.euweb.cz/cyklotrasa15.htm](http://sumavskecyklotrasy.euweb.cz/cyklotrasa15.htm), vyhledáno 28. 11. 2012.
- **Obr. 53 Radnice v Prachaticích** (půdorys, průčelí, portály). Reprodukce z: FIŠERA/KIBIC 2009, 118.
- **Obr. 54 Radnice ve Stříbře.** Dostupné na [www: http://wiki.rvp.cz/Kabinet/Obrazky/%C4%8Cesko/1.Kraje/Plze%C5%88sk%C3%BD_kraj/St%C5%99%C3%ADbro](http://wiki.rvp.cz/Kabinet/Obrazky/%C4%8Cesko/1.Kraje/Plze%C5%88sk%C3%BD_kraj/St%C5%99%C3%ADbro), vyhledáno 28. 11. 2012.
- **Obr. 55 Radnice ve Stříbře** (půdorys, průčelí, portál, detail štítů). Reprodukce z: FIŠERA/KIBIC 2009, 159.
- **Obr. 56 Sebastiano Serlio — průčelí, předloha.** Dostupné na [www: http://archive.org/details/libroprimoquinto00serl](http://archive.org/details/libroprimoquinto00serl), vyhledáno 28. 11. 2012.
- **Obr. 57 Belveder, Vatikán — Bramante.** Dostupné na [www: http://www.romeartlover.it/Vasi181.html](http://www.romeartlover.it/Vasi181.html), vyhledáno 29. 11. 2012.
- **Obr. 58 Palác Pandolfini** (portál), Florencie — Rafael. Dostupné na [www: http://www.firenzealbergo.it/EN/places_to_go/monuments-buildings/Palazzo_Pandolfini.aspx](http://www.firenzealbergo.it/EN/places_to_go/monuments-buildings/Palazzo_Pandolfini.aspx), vyhledáno 28. 11. 2012.
- **Obr. 59 Palác del Te**, Mantova — Gulio Romano. Dostupné na [www: http://www.rositour.it/Arte/Romano%20Giulio/Romano.htm](http://www.rositour.it/Arte/Romano%20Giulio/Romano.htm); http://it.wikipedia.org/wiki/File:Palazzo_Te_Mantova_3.jpg, vyhledáno 28. 11. 2012.
- **Obr. 60 Dům Gulia Romana**, Mantova. Dostupné na [www: http://www.flickr.com/photos/architecturalhistorian/3271888415/](http://www.flickr.com/photos/architecturalhistorian/3271888415/), vyhledáno 28. 11. 2012.
- **Obr. 61 Palác Canossa**, Verona — Sanmicheli. Dostupné na [www: http://zloris.blogspot.cz/2012/07/michele-sanmicheli-vita-e-opere.html](http://zloris.blogspot.cz/2012/07/michele-sanmicheli-vita-e-opere.html), vyhledáno 28. 11. 2012.
- **Obr. 62 Palác Pompei**, Verona — Sanmicheli. Dostupné na [www: http://it.wikipedia.org/wiki/File:Palazzo_Pompei_VR.png](http://it.wikipedia.org/wiki/File:Palazzo_Pompei_VR.png), vyhledáno 28. 11. 2012.
- **Obr. 63 Palác Malfatti**, Verona — Sanmicheli. Dostupné na [www: http://www.panoramio.com/photo/24236135](http://www.panoramio.com/photo/24236135), vyhledáno 28. 11. 2012.
- **Obr. 64 Porta Nuova**, Verona — Sanmicheli. Dostupné na [www: http://zloris.blogspot.cz/2012/07/michele-sanmicheli-vita-e-opere.html](http://zloris.blogspot.cz/2012/07/michele-sanmicheli-vita-e-opere.html), vyhledáno 28. 11. 2012.

- **Obr. 65 Palác Conner**, Benátky — Sansovino. Dostupné na [www: http://www.panoramio.com/photo/5176421](http://www.panoramio.com/photo/5176421), vyhledáno 28. 11. 2012.
- **Obr. 66 Vila Farnese**, Carparola — Sangallo. Dostupné na [www: http://www.greatbuildings.com/cgi-bin/gbi.cgi/Villa_Farnese.html/cid_3021703.html](http://www.greatbuildings.com/cgi-bin/gbi.cgi/Villa_Farnese.html/cid_3021703.html), vyhledáno 28. 11. 2012.
- **Obr. 67 Vila Farnese**, Carparola — Sangallo — bosované arkády kruhového nádvoří
- **Obr. 68 Palác Spada**, Řím. Dostupné na [www: http://stalkingthebellepoque.blogspot.cz/2010/11/building-of-week-palazzo-spada-rome.html](http://stalkingthebellepoque.blogspot.cz/2010/11/building-of-week-palazzo-spada-rome.html), vyhledáno 28. 11. 2012.
- **Obr. 69 Palác Sacchetti**, Řím — Sangallo. Dostupné na [www: http://www.laboratorioroma.it/Sguardi/Via%20Giulia/guida_via%20giulia.htm](http://www.laboratorioroma.it/Sguardi/Via%20Giulia/guida_via%20giulia.htm), vyhledáno 28. 11. 2012.
- **Obr. 70 Dům č. p. 94 v Sadové ulici**, Praha – Vinohrady. Reprodukce z: WIRTH 1921.
- **Obr. 71 Plzeňská radnice — pracovna purkmistra, nástropní freska Alegorie vítězství císaře Karla VI. nad Turky — Julius Lux, 1730.** Reprodukce z: LÁBEK 1930.
- **Obr. 72 Plzeňská radnice — balkonek v prvním patře.** In: AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 9.
- **Obr. 73 Plzeňská radnice** (dobové zobrazení s letopočtem 1642). In: AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 9.
- **Obr. 74 Plzeň** (veduta Vincence Morstadta), okolo r. 1820. In: AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 8.
- **Obr. 75 Plzeňská radnice — kamenná brána na radničním dvoře.** In: AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 8.
- **Obr. 76 Plzeňská radnice — půdorys zaznamenávající umístění c. k. krajského soudu.** Reprodukce z: KŮSOVÁ 2012, obr. 11.
- **Obr. 77 Komplex plzeňské radnice** (půdorys radnice a Císařského domu, 1. patro). Reprodukce Muk 1993.
- **Obr. 78 Návrh na rekonstrukci plzeňské radnice — Jan Koula.** Reprodukce z: LÁBEK 1930.
- **Obr. 79 Návrh na rekonstrukci plzeňské radnice — Antonín Balšánek.** KOULA 1905, 22.
- **Obr. 80 Studie na přestavbu radnice v Plzni (návrh na úpravu severní strany náměstí) — Antonín Balšánek.** In: NTM, Archiv architektury a stavitelství, fond 2.
- **Obr. 81 Studie na přestavbu radnice v Plzni, varianta II (návrh na úpravu severní strany náměstí) — Antonín Balšánek.** In: NTM, Archiv architektury a stavitelství, fond 2.
- **Obr. 82 Plzeňská radnice — štíty před rekonstrukcí.** Foto in: AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 10.
- **Obr. 83 Plzeňská radnice — komíny před rekonstrukcí.** Foto in: AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 10.
- **Obr. 84 Plzeňská radnice — „Eiffelka“.** Reprodukce z: ČEKANOVÁ 2008, nepag.
- **Obr. 85 Plzeňská radnice — terasa.** Foto in: AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 10.

- **Obr. 86 Plzeňská radnice** — **příčný řez restaurovanou radnicí s novým monumentálním schodištěm.** Reprodukce z: LÁBEK 1930, 49.
- **Obr. 87 Plzeňská radnice** — **zakreslení dochovaného stavu r. 1904, řez starým schodištěm.** In: AMP, inv. č. M 1294, sig. Ts 4s4/1a.
- **Obr. 88 Plzeňská radnice** — **nejvyšší část nového schodiště.** Reprodukce z: KŮSOVÁ 2012, obr. 44.
- **Obr. 89 Plzeňská radnice** — **návrh kamenného zábradlí do otvorů chodby, schodiště ve 3. patře.** In: AMP, inv. č. M 1292, sign. Ts3f4.
- **Obr. 90 Plzeň – veduta z počátku 20. století.** In: AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 9.
- **Obr. 91 Plzeňská radnice** — **sgrafitová výzdoba.** Reprodukce z ČEKANOVÁ 2008, nepag.
- **Obr. 92 Plzeňská radnice** — **sgrafitová výzdoba, detail (Václav II., Jan Lucemburský, Rudolf II.).** Reprodukce z ČEKANOVÁ 2008, nepag.
- **Obr. 93 Plzeňská radnice** — **sgrafitová výzdoba, detail (nápisová páska).** In: AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 10.
- **Obr. 94 Plzeňská radnice** — **sgrafitová výzdoba, detail (zpracování kovů).** Reprodukce z: LÁBEK 1930, 38.
- **Obr. 95 Plzeňská radnice** — **sgrafitová výzdoba, detail (obchod).** Reprodukce z: LÁBEK 1930, 34.
- **Obr. 96 Plzeňská radnice** — **sgrafitová výzdoba, detail (potravinářské živnosti).** Reprodukce z: LÁBEK 1930, 43.
- **Obr. 97 Plzeňská radnice** — **sgrafitová výzdoba, detail (sochařství).** Reprodukce z: LÁBEK 1930, 39.
- **Obr. 98 Plzeňská radnice** — **sgrafitová výzdoba, detail (emblém).** In: AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 10.
- **Obr. 99 Plzeňská radnice** — **sgrafitová výzdoba, detail (právo, spravedlnost, pravda).** In: AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 10.
- **Obr. 100 Plzeňská radnice** — **sgrafitová výzdoba, detail (válka a mír).** In: AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 10.
- **Obr. 101 Plzeňská radnice** — **sgrafitová výzdoba, detail (dráb, písař).** In: AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 10.
- **Obr. 102** Míčovna na Pražském hradě. Reprodukce z: Koula 1887–1888, 5–7.
- **Obr. 103** Plzeňská radnice — **relikty ornamentů dochovaných na vlysu pod korunní římsou.** In: AMP, Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 10.

Seznam použitých zkratk

AMP – Archiv města Plzně

NTM – Národní technické muzeum v Praze

PÚR – Památkový úřad Rakouský

SPS – Státní památková správa

ZPÚ – Zemský památkový úřad

Seznam pramenů

Archiv města Plzně:

- Inventář majetku obce města Plzně, inv. č. 3849–1842.
- Hlavní inventář obecních budov a hospodářského zřízení krajského města Plzně, inv. č. 1973.
- Hlavní inventář obecních budov a hospodářského zřízení krajského města Plzně, inv. č. 2157.
- Městský stavební úřad, ing. J. Farkač, inv. č. 1292, sign. Ts3f4.
- Městský stavební úřad, ing. J. Farkač, inv. č. M 1294, sign. 4b4.
- Městský stavební úřad, ing. J. Farkač, inv. č. M 1296, sign. Ts3f6.
- Městský stavební úřad, ing. J. Farkač, inv. č. M 1298, sign. Ts3f8.
- Městský stavební úřad, ing. J. Farkač, inv. č. 1300, sign. Ts4b5.
- Městský stavební úřad, ing. J. Farkač, inv. č. M 1302, sign. Ts3g2.
- Městský stavební úřad, ing. J. Farkač, inv. č. M 1310, sign. Ts 4b6.
- Pozůstalost Ladislava Lábka, krabice 8, 9, 10.
- Radní protokol 1554-1567, inv. č. 19.

Národní archiv v Praze:

- Památkový úřad Rakouský / PÚR, Centrální komise pro výzkum a zachování památek, karton 52 – Pilsen, Rathaus Restaurierung.
- Státní památková správa / SPS, karton 410 – Plzeň, radnice.
- Zemský památkový úřad / ZPÚ, karton 28 – Plzeň.

Národní památkový ústav – Územní odborné pracoviště v Plzni:

- LÍBAL 1977 – Dobroslav LÍBAL: Stavebně-historický průzkum. Plzeň – Blok č. 6, 1977.
- MUK 1993 – Jan MUK: Stavebně-historický průzkum. Plzeň – čp. 1, čp. 289, čp. 290, 1993.

Národní technické muzeum v Praze – Archiv architektury a stavitelství:

- Fond 2 / Jan Koula.
- Fond 22 / Antonín Balšánek

Seznam literatury

Primární literatura:

- SERLIO 1566 — Sebastiano SERLIO: Libro primo [-quinto] d'architettura, Benátky 1566 (dostupné na [www: http://archive.org/details/libroprimoquinto00serl](http://archive.org/details/libroprimoquinto00serl), vyhledáno 10. 10. 2012)

Sekundární literatura:

- BALŠÁNEK 1929 — Antonín BALŠÁNEK: Štíty a motivy attikové v české renaissanci: srovnávací studie architektonická. Praha 1929
- BĚLOHLÁVEK/KOVÁŘ/ŠVÁB 1965 — Miloslav BĚLOHLÁVEK / Jaromír KOVÁŘ / Miloslav ŠVÁB: Dějiny Plzně I. Od počátků do roku 1788. Plzeň 1965
- ČAPKA 1989 — Bohuslav ČAPKA: Plzeňská radnice. Praha 1989
- ČEKANOVÁ 2008 — Markéta ČEKANOVÁ: Plzeňská radnice. Plzeň 2008
- DOMANICKÁ 2010 — Jana DOMANICKÁ: Sgrafitovat či nesgrafitovat? Dva přístupy památkové péče k úpravě hlavního průčelí plzeňské radnice. In: Musa pedestris. Sborník ke čtyřicátému výročí městského archivu v Plzni a šedesátým narozeninám Jaroslava Douši, Plzeň 2010, 137–154
- DVOŘÁKOVÁ 1954 — Vlasta DVOŘÁKOVÁ: Horšovský Týn: Státní zámek, město a okolí. Praha 1954
- FIŠERA 2010 — Zdeněk FIŠERA: Historické radnice Čech, Moravy a Slezska. 2. díl. Praha 2010
- FIŠERA/KIBIC 2009 — Zdeněk FIŠERA / Karel KIBIC: Historické radnice Čech, Moravy a Slezska. 1. díl. Praha 2009
- FREJKOVÁ 1941 — Olga FREJKOVÁ: Palladianismus v české renaissanci. Praha 1941
- HILBERT 1915 — Kamil HILBERT: Umělecké poklady Čech. Praha 1915
- CHYTIL 1925 — Karel CHYTIL: Mistři liganští v Čechách v XVI. století. In: Ročenka kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1924, Praha 1925, 32–66
- JAKUBEC 2005 — Ondřej JAKUBEC: Sebastiano Serlio a renesanční architektura v českých zemích. In: Italská renaissance a baroko ve střední Evropě, Olomouc 2005, 91–105
- KOULA 1887/1888 – Jan KOULA: Míčovna. In: Zprávy architektů a inženýrů v království Českém, 5–7
- KOULA 1905 – Jan KOULA: Obnova průčelí radnice v Plzni. In: Architektonický obzor IV, 1905, 21–23
- KOULA 1911a – Jan KOULA: Nová sgrafita plzeňské radnice. In: Architektonický obzor X, 1911, 1–4
- KOULA 1911b – Jan KOULA: Poznámky k názorům o způsobech restauračních. In: Architektonický obzor X, 1911, 112–113
- KOVÁŘ 1958 — Jaromír KOVÁŘ: Plzeňské portály. Plzeň 1958
- KOVÁŘ 1964 — Jaromír KOVÁŘ: Radnice v Plzni. Plzeň 1964
- KRČÁLOVÁ 1985 — Jarmila KRČÁLOVÁ (ed.): Renaissance in Böhmen. München 1985
- KRČÁLOVÁ 1986 — Jarmila KRČÁLOVÁ: Renesanční stavby B. Maggiho v Čechách a na Moravě. Praha 1986
- KRČÁLOVÁ 1989 — Jarmila KRČÁLOVÁ: Renesanční architektura v Čechách a na Moravě. In: DČVU II/1, 6–62

- KROPÁČEK 1986 — Jiří KROPÁČEK: K výměru pojmu „české renesance“. In: Itálie, Čechy a střední Evropa, Praha 1986, 182–191
- KŮSOVÁ 2012 — Veronika KŮSOVÁ: Radnice v Plzni: Stavební historie a rekonstrukce (bakalářská práce na Filozofické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně). Brno 2012
- LÁBEK 1912 — Ladislav LÁBEK: Zámek Kačerov. Plzeň 1912
- LÁBEK 1930 — Ladislav LÁBEK: Potulky po Plzni staré a nové: Radnice a císařský dům. Plzeň 1930
- LÁBEK 1941 — Ladislav LÁBEK: Zkáza staré Plzně. Plzeň 1941
- LAUŽIL 1881 — Carl LAUŽIL: Schloss Kacerov in Böhmen. In: Mitteilungen der k. k. central Kommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst und historischen Denkmale VII, 1881, 17–25
- MÁDL 1889 — Karel B. MÁDL: Italienische Baumeister in Pilsen: In: Mitteilungen der K.K. central Kommission für Erforschung und Erhaltung der kunst und historischen Denkmale XV., 1889, 26–30
- MACHÁČEK 1923 — Fridolín MACHÁČEK: O staré Plzni I. Plzeň 1923
- MACHÁČEK 1924 — Fridolín MACHÁČEK: O staré Plzni II. Plzeň 1924
- MACHÁČEK 1925 — Fridolín MACHÁČEK: Dějiny Plzně v době novější. In: Plzeň a Plzeňsko v minulosti i přítomnosti I. Plzeň 1925, 77–104
- MACHÁČEK 1931a — Fridolín MACHÁČEK: Dvě studie k dějinám Plzně a Plzeňska. Plzeň 1931
- MACHÁČEK 1931b — Fridolín MACHÁČEK: Městský soud a městský rychtář v Plzni v 16. stol. In: Sborník prací věnovaných prof. dru. Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám 1871–1931. Praha 1931, 247–258
- MACHÁČEK 1932 — Fridolín MACHÁČEK: Městská rada a městská kancelář v Plzni v 16. století. In: Sborník prací věnovaných Janu Bedřichu Novákovi k šedesátým narozeninám 1872–1932. Praha 1932, 233–261
- MACHÁČEK 1954 — Fridolín MACHÁČEK: Zmizelá Plzeň. In: Zprávy památkové péče, 1954, 74–84
- MENCL 1961 — Václav MENCL: Plzeň: Sedm kapitol z její výtvarné minulosti. Plzeň 1961
- MERGL 1995 — Jan MERGL: Plzeňské pohledy a veduty čtyř století. 1500-1900. Plzeň 1995
- MUCHKA 2001 — Ivan MUCHKA: Deset století architektury 3. Architektura renesanční. Praha 2001
- MUK 1986 — Jan MUK: Ke vztahu renesanční architektury Čech a Itálie. In: Itálie, Čechy a střední Evropa, Praha 1986, 192–200
- PIJOAN 1999 — José PIJOAN: Dějiny umění / 6. Praha 1999
- PODLAHA 1912 — Antonín PODLAHA: Kaceřov: zámek. In: Soupis památek, 37. Politický okres kralovický, Praha 1912, 30–43
- POCHE 1980 — Emanuel POCHE (ed.): Umělecké památky Čech 3, P–Š. Praha 1980
- POLLAK, 1910–1911 — Oskar POLLAK: Studien zur Geschichte der Architektur Prage 1520–1600. In: Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen 29, Wien, 1910–1911
- PREISS 1986 — Pavel PREISS: Italští umělci v Praze: Renaissance, manýrismus, baroko. Praha 1986
- ROŽMBERSKÝ 2007 — Petr ROŽMBERSKÝ: Gotická tvrz a zámecká pevnost Kačerov. Plzeň 2007

- SCHEIBL 1912 — Jaroslav SCHIEBL: Radnice královského města Plzně: průvodčí příručka. Plzeň 1912
- STRNAD 1887a — Josef STRNAD: Několik úryvků z dějin Plzně z dob před válkou husitskou. In: Výroční zpráva reálného gymnázia v Plzni, 1887
- STRNAD 1887b — Josef STRNAD: Rychtář městský a jeho pravomocnost. In: Plzeňské listy 1887, č. 89.
- STRNAD 1888 — Josef STRNAD: Vlachové v Plzni v XVI. století usedlí. In: Sborník dějepisných prací žáků Václava Vlad. Tomka vydaný na památku odchodu jeho z university. Praha 1888, nepag.
- STRNAD 1899a — Josef STRNAD: Radnice původní a nynější. In: Plzeňské listy, 1899, č. 18–20
- STRNAD 1899b — Josef STRNAD: K historii císařského domu v Plzni (1606–1632). In: Český časopis historický 5, 1899, 3–12
- STRNAD 1925 — Josef STRNAD: Dějiny Plzně před válkou třicetiletou. In: Plzeň a plzeňsko v minulosti i přítomnosti I, 1925, 61–76
- STŘEDA 1917 — Fantišek STŘEDA: Zmizelá Plzeň. Praha 1917
- ŠAMÁNKOVÁ 1961 — Eva ŠAMÁNKOVÁ: Architektura české renesance. Praha 1961
- VLČEK 2004 — Pavel VLČEK (ed.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha 2004
- WINTER 1909 — Zikmund WINTER: Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách: 1526- 1620. Praha 1909
- WIRTH 1958 — Zdeněk WIRTH: Renesanční Plzeň. In: Minulostí Plzně a Plzeňska, sborník k 75. narozeninám L. Lábka, Plzeň 1958, 50-57
- WIRTH 1961a — Zdeněk WIRTH: Architektura renesanční. In: WIRTH 1961, 83
- WIRTH 1961b — Zdeněk WIRTH (ed.): Architektura v českém národním dědictví. Praha 1961

Dobový tisk:

- CHYSKÝ 1940 — Čenek CHYSKÝ: O domech radničních. In: České slovo, 8.4.1940
- MACHÁČEK 1943 — Friodolin MACHÁČEK: Ze života na radnici před čtyřmi sty lety. In: Český deník, 7. 11. 1943
- SCHIEBL 1905 — Jaroslav SCHIEBL: Oprava naší radnice. In: Plzeňský obzor, 1905, č. 31
- Besedy: O městské radnici v Plzni. In: Nová Doba, 30. a 31.7.1919
- Fresky objeveny v plzeňské radnici. In: Český Denník, 22. 11. 1916
- Sluneční hodiny na plzeňské chrámové věži. In: Lidové noviny, 24. 8. 1932
- Staroplzeňské obrázky. Před osmdesáti lety. In: České slovo, 28. 4. 1937
- Vzácné památky z doby Rudolfínské v Plzni. In: Nová doba, 22. 1. 1927
- Zadní trakt plzeňské radnice bude sbourán a přestavěn. In: Nová Doba, 11. 2. 1915
- Zajímavý nález při opravě radnice. In: Plzeňský obzor, 30. 7. 1910
- Ze starých archivů. Obřadné přijímání v měšťanství. In: Národní Politika 27. 7. 1940